

A tartalomból:

Dr. Izsák Ede: Tóra és természet — Kecskeméti Mária: Tíz parancsolat (vers) — Pap Károly: Előjáték a „Mózes“-hez — Felavatták dr. Hevesi Simon síremlékét — Két kiállítás (N. E.) — Dr. Grózinger M. József: Intuició és kinyilatkoztatás Jehuda Halévi istenszemléletében — Zsigmond Ede: Őrségen (vers) — Sass Irén: Ady, Móricz és a többiek — Sós Endre: Héber költők Magyarországon — Reichard Piroska: Örökség (vers) — Virágné Lustig Sári: És mégis ott volt... (elbeszélés) — L. A. Frankl: A „Ráchel“-ből (Kömlös Aladár fordítása) — Új könyvek — Korein Dezső: Hangos gondolatok — Krónika és Szemle — Hét illusztráció.

**IZULT
ÉS JÖVŐ**

ZSIDÓ LAP

SZERKESZTI ÉS KIADJA
DR. PATAI JÓZSEF

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA

BUDAPEST, V., VADÁSZ-UTCA 11

Felelős szerkesztő és kiadó:
DR. PATAI JÓZSEF

Megjelenik minden hó
tizenötödikén

Telefonszám:
111-901

Kiadóhivatali igazgató:
VIRÁG GYULA

Előfizetési díj egész évre: 24 pengő.

SIRKÖVEK

Farkasréten, Margittánál

XII, Sasadi-út 177. 59-es végállomás, a farkasréti zsidótemető mellett. T.: 457-159

VISÓ MÁRKNÉ HÖLGYFODRÁSZ ÉS PARÓKAKÉSZÍTŐ

Speciális hajmunkák. Tartós hülám. Hajfestés szakszerűen. Budapest, Károly-körút 25, félemelet. (Király-utca sarok.) T.: 330-693.

BETEGTOLÓ ÉS ÖNHAJTÁSÚ KOCSIK, „DAC” GYERMEKKOCSIK nagy választékban

Lówy Imre

SIESTA

járműraktára. Budapest, VII. kerület, Damjanich-utca 49. T.: 420-656. Betegtolókocsi kölcsönzés. Kérjen díjtalan prospektust.

1 recamier + 4 szék = 2 személyes

RECAMIER

Szab. bej. Ülés, fekvés. Epeda,

LÁNC KÁRPITOS

VI., Podmaniczky-utca 10

FOTELÁGY

78 P

KARMEL

ארתה כשר

PENZIÓ

Budapesten
Andrássy-út
43. sz. alatt

TELEFON: Szíveskedjék nagybecsű látogatásával bennünket megtisztelni.
225-434, 225-664

Villamos és autobus összeköttetés a város minden részébe. Elsőrendű családi penzió a város központjában, teljesen újonnan berendezve. Legnagyobb kényelem, modernül berendezett, szépfekvésű szobák folyó vízzel. Fürdőszobák. Bőséges és elismerten kitűnő konyha. Kívánatra diétikus ellátás. Figyelmes kiszolgálás. Abszolút tisztaság. Olcsó árak, hideg- és melegvíz. Referenciát a budapesti orth. rabbiság ad. Szobák napokra is igénybe vehetők. ELŐZETES SZOBAFOGLALÁS.

Perzsaszőnyeget

LEGMAGASABB ÁRON

vesz Sternberg

DOB-UTCA 2. TELEFON: 224-246

Hajszálak

végleges kiirtása villannyal. Szép ségápolás. Szemölcsirtás. Quarz. POLLÁK SAROLTA kozmetikai intézete, Andrássy-út 32, I. em. Cégem specialitásai (házi-kezelésre): „Miracle” szőrtelenítő-szer vagy „Miracle” szőrkító-kenőcs. „Miracle” krém, szappan, poudér, rouge, a kozmetika vívmánya. Kérjen prospektust! TANÍTVÁNYKIKÉPZÉS!

BARBIEN

KÉSZNÉLKÜLI BOROTVÁLÓPOR

MINDENKIT MEGHÓDÍT.

Kérjen árajánlatot! BARBIEN

VEGYIPAR, Budapest, VI.,

Király-u. 30. Tel.: 426-210.

Használt férfi, női ruhát,
fehérneműt, cipőt, szőnyeget,
hagyatékot, egész háztartást,
szálogtárgyat és mindezt veszlek.

NUTOVITS

VIII., Népszínház-u. 26

Telefonszám: 340-967

VIDÉKRE IS MEGYEK

MULT ÉS JÖVŐ

SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF

ZSIDÓ LAP

XXXIII. ÉVF. 1943. MÁJUS

DR. IZSÁK EDE: TÓRA ÉS TERMÉSZET

Alig néhány hete, hogy elmúlt Pészach gyönyörű ünnepe s íme, máris itt van Sávuoth. Valóban nem tudnánk megmondani, hogy jellegét, tanításait, erkölcsi emelkedettségét tekintve, melyik ünnepünk szebb? Pészachkor ünnepeljük a világ első szabadságharcának emlékét. Sávuoth pedig mindörökké arra emlékeztet bennünket, hogy a Pészachkor a rabszolgaságból s a vele elválaszthatatlanul együtt járó lealjasodott, elállatiasodott életmódból szabadult tömeg megkapta égi ajándékát: az isteni igazságokkal, törvényekkel és tanításokkal teljes Tórát. Csak a Tóra adományozásával lett értelme a szabadságharcnak, mert egyedül csak a Tóra csinált rabszogatömegeből népet. Csak a Tóra erkölcsi ereje tette őt életképes, egészséges, kitartó és államalkotó közösséggé. Történelmünk tanítása igazolja, hogy valahányszor a zsidóság elhagyta Istenét és isteni eredetű törvényeit, azonnal a süllyedés és hanyatlás jelei mutatkoztak rajta, meggyengült és a szomszédos, ókori népek támadásaival szemben teljesen lecsökkent ellenállóképessége. Ahogy aztán ismét 'visszatért önmagához és Istenéhez, újra megerősödött és győzedelmeskedni tudott ellenségein. Csak Istenünkhöz és Töránkhöz való ragaszkodásunk ad nekünk erőt, helyő szilárdságot, kitartást a nehéz idők elviseléséhez. A Tórától való elszakadás egyenlő a pusztulással és a közösség széthullásával. Minderről oly világosan beszél a történelem, tanításai oly érthetőek és igazságai olyan egyetemes értékűek, hogy bővebb magyarázatra nincs is szükség. A Tóraadás ünnepén éppen csak érinteni kívántam ezeket a gondolatokat.

Mert a Sávuoth nemcsak a Tóraadás, de egyben a szengék, tehát a természet ünnepe is. Hagyományaink ilyenformán szoros kapcsolatot látnak Tóra és természet között. Ez valóban így is van. A Tórában nincs semmi, ami a természettől elvonatkozódott, vagy vele éppen ellentétes lenne. Ellenkezőleg, minden tanítása, minden törvénye és minden története a legszorosabb összefüggésben van a természettel, a természet törvényeivel. Abban az időben, mikor még nemzeti államban éltünk, a vallás természetes, magátólértelődő intézményünk volt, éppen azért, mert nemzeti talajból, magából a népi életből fakadt. Csak a galuthban, csak

szétszóródásunk alatt lett belőle „ól málchut sámájim“, égi iga, mert megtartásához sok esetben nincsenek meg többé a természetes feltételek. De éppen azért, sőt csakis azért ragaszkodott kétezer éven át a zsidó nép oly szívósan a vallásához, mert mindig reménykedett, hogy egyszer mégis csak visszatérhet ősi hazájába és a galuthban sok tekintetben érthetetlen, s ezért terhes törvények újra aktuálissá, újra természetessé válhatnak. Jól tudták ezt őseink és ezért vannak tele imakönyveink a Cionért, az ősi haza visszaállításáért való könyörgésekkel. Hiszen abban a percben, melyben a zsidó nép megszűnne az ősi haza visszaállításában reménykedni, a Tóra jelentősége sem lenne többé az, ami ma. A Tóra nem általános, erkölcsi szabályok gyűjteménye (bár tele van általános, minden emberre kötelező törvényekkel is, mint például a Tízparancsolat), hanem egyenesen a zsidó nép, még pedig az Erec Izraelben élő zsidó nép testére és lelkére szabott intézmény, melynek parancsai és tanításai teljes egészükben a Galuthban soha, schol meg nem valósíthatók. Ezért furcsa jelenség az a vallásos, vagy pláne orthodox zsidó, aki ragaszkodik a Tórához, de szíve nem dobog Erecért s nem követ el minden tőle telhetőt a Jisuv Erec Izraelért. Aki napjában többször is imádkozik Cionért, betartja a Sulehan Áruch legapróbb szabályát is, de a valóságban nem áldoz egyetlen gondolatot, egyetlen pengőt sem a zsidó ország felépítéséért. Az ilyen zsidó nem tarthatja magát joggal zsidónak, mert a zsidó tanításokból világosan kitűnik, hogy Tóra, Erec Izrael és Am Jisrael oszthatatlan hármasegység. Bármelyik a másik kettő nélkül hiányos és csonka.

Pészach és Sávuoth között láthatjuk a természet újjászületését. Évről-évre tanui vagyunk a természet megújuló, nagy csodájának, mikor minden, amit a kegyetlen, szigorú tél megölt, kipusztított, megsemmisített, újra élni kezd, újra virul és tovább tenyészik. Erdő és mező, mely nemrég még a teljes enyészet és halál képét mutatta, csodás frissességben új életre kél. Felzendül újra a halálon, pusztuláson, enyészeten diadalmaskodó Élet gyönyörű himnusza, — a Tavasz, az újjáébredés dallama.

Népünk is, melyet minden nemzedékben zord viharok

tépáztak s mely nem is egyszer már-már a teljes megsemmisülés jeleit mutatta, mindig újra és újra átélte a maga nagy tavaszát, a maga újjászületésének nagy csodáját, amint ismét kisütött fölötte és besugározta éltető és megtartó erejével a népi hagyományok termékenyítő napja, a Tóra. Külső ellenség, viharok és megpróbáltatások nem, de a Tórától való elszakadás minden bizonnyal képes lenne a zsidóságot teljesen elpusztítani és eltüntetni a többi nép közül.

És a Tóra únja már a hosszú, céltalan vándorlást. A Tóra kívánczik már saját hajlékába, Erebe. A Tóra ismét azzá akar lenni, aminek adatott s amivé egyedül csak ősi földünkön lehet: mindennapi életünk minden percének szabályozójává és megszentelőjévé.

Aki a Tórát szereti, aki a Tóra és Ám Jisrael fennmaradását akarja, annak teljes szívvel kell akarnia a Geulát, Erec Izraelt is. De nem elég az imádkozás, sőt nem elég a jámbor akarat sem. Mindannyiunk szívós, tetterős, áldozatkész munkájára van szükség. Mert csakis így készíthetjük elő Tóránk legnagyobb és legszentebb ígéretének, a Messiás eljövételének idejét!

KECSKEMÉTI MÁRIA:

TÍZPARANCSOLAT

Ha lelked kietlen pusztában vándorol,
mint egykor Mózeszel a hazátlan zsidók
s tétován bolygasz e fájó pusztaságban,
nem bíztat cél és nem várhatsz már semmi jót,

vegyed elő a tíz Ige imakönyvét,
kötése talán, de tartalma nem kopott,
friss még benne a sokezeréves emlék,
hogy az Úr a Színájón megnyilatkozott

s a szent Hegyen Isten tiszta irányt jelölt,
ingatag embernek biztos célt és utat,
ki nem tudta (s jaj máig meg se tanulta)
melyik a helyes út, mikor irányt kutat.

A tíz Ige parancsát szívjad magadba,
mint tavasszal az orgonák illatát,
öleld nyugodtan szívedre e virágot,
sohasem hervad el, diszt és nyugalmat ad.

Legelső parancsként felhősziplo közül:
„Én vagyok a Te Istened“ így zengett az Ur...
Ó van! Érezd, hidd, tudd a legvégső percig,
ha lelked elhagyva bolyong hazátlanul.

„Ne csinálj magadnak faragott képeket,
kivülem ne legyen néked más Istened!“
Ki aranyat, bálványt és kincseket imádsz,
nyisd ki e szavakra elfordult szívedet.

„Ne esküdj meg reám ármánnyal, hamisan,
nevem az ajkad ne ejtse ki hiába!“
Figyeld jól: lelkeá és szavad nem hazug-e,
mielőtt igaz nevét vennéd a szádba.

„A szombati napot szenteld emlékenre,
örök jeli ez köztem és Izráel között!“

Bár mernéd hordani e fényes égi jelt,
de szíved gögbe, vagy közönybe öltözött.

„Tiszteld atyádat és tiszteldj anyádat!“
az otthon képét őrizd, mint drága kincset,
s ha az élet bántna, örök tiszta emlék
csókjuk íze, melyből lelked erőt meríthet.

„Ne kívánd a másét!“ Minden az Istené,
hisz amit juttatott, még az sem a tied,
s rettegő Kainként hiába bujdos el,
Isten számot kér majd minden élet felől.

Elnémuljon a megtévedt vágy zenéje,
ha ritmusa benned zokog, vagy énekel;
bűnös vágyaidnak tiltó lángpallosa
a hetedik parancs... tiszta útra terel.

Minden lépésben az igaz útját kövesd,
„ne lopj!“ már messziről kerülj el a gonoszt!
„Hamisan ne vallj!“ Ármányra ne nyisd ajkad,
amit másnak bajt szánsz, téged ér el a rossz.

„Ne kívánd a másét!“ Minden az Istené,
hisz amit juttatott, még az sem a tied,
csak kölcsön az otthon, a pénz, a rang, a bőség,
de nem vagy ura és gazdája semminek...

Bár úgy fogadnád mély és szent döbbenetben
a tíz parancsot, ez isteni tíz IGÉT
s úgy szívna lelked az Ige égi mézét,
mint egykor a pusztában tette azt a nép...

Amos Imre: Gyertyagyújtás
(Az OMIKE IV. Képzőművészeti Kiállítására)

PAP KÁROLY: ELŐJÁTÉK A „MÓZES”-HEZ

Szín: (Egyiptomban, valamelyik Ramses fáraó idejében, valahol a Nilus mentén, a bányamunkások tanyáján. Egy földbevált odu belseje, s a vackon némi szalma. Mikor a függöny felmegy, esteledik, a sarokban egy kis mécses ég. Az odunak nincs ajtaja, csak ajtónyílása. Az ajtónyílás tövében a küszöbnél egy nagyobb ködarab látszik, amely előtt éppen Jochebed guggol, mikor meghallja férje lépteit.)

Jochebed: Édes férjem, csakhogy itt vagy már!

Amram (a bányából jövet, vállán a szerszámos tarisznya, holtfáradtan leroskad a kuckóra).

Jochebed: Nagyon nehéz napod volt?

Amram: Nehéz nagyon. (Zihál, mozdulni sem tud, nyujtózik.)

Jochebed (hozá térdel): Ó, Istenem, Uram! Add a fejedet, drágám, hadd csókoljam le a port és verítéket arcodról!

Amram: Hiába, édes asszonyom, Jochebed... már nem sokáig birom...

Jochebed: De bírní fogod! Bírnod kell! Jaj, megint megverték a felügyelők?

Amram: Nem. Csak összeroskadtam a kövek alatt.

Jochebed: Majd megkönnyörik rajtunk az Úr!

Amram: Nem könnyörik. És a munka egyre nehezebb lesz odalent a bányában.

Jochebed: Majd véget ér, édes uram! Egyszer csak véget ér! Kifejtettétek a köveket, és akkor majd csak felkerültök a napvilágra! A piramisokhoz! Ott már könnyebb lesz a munka a világosságánál.

Amram: Mit ér az a világosság? Nézd ott (kifelé mutat az éccakába, ahol egy roppant piramis fekete árnya látszik) azt az óriási piramist, hatvan évig hordták össze atyáink! S a mostani fáraónak még ez sem lesz elég! Kétszer akkorát akar, mint amibe az apja temetkezett! S azt mind nekünk kell összehordani! Aki nem pusztul el a köfejtőben, az majd elpusztul az építésnél...

Jochebed: De azért ott már a gépek is segítenek! Csigák és emelők is lesznek, nemcsak ti fogtok dolgozni!

Amram: A csigáknál és köteleknél a bennszülött rabszolgák állanak. Nekünk, Izráel fiainak akkor is majd csak a teherhordás marad.

Jochebed: Bizzunk, drága Amram uram!

Amram: De miben? Kiben?

Jochebed: Az Úrban! Aki megmentette egykor atyáinkat az éhínségtől, mikor József által idehozott minket Egyiptomba! Az a nyomorúság is volt olyan nagy, mint ez a mai! Midőn egész Kánaánban, atyáink hujdosása földjén egy szem gabona sem termett! Hét egész évig! És az Úr mégis küldött nekünk szabadítót Józseffel!

Amram: Bár sohse tette volna!

Jochebed: Ó, ne káromold az Urat!

Amram: Hát nem jobb lett volna, ha őseink mind elpusztulnak ott Kánaánban, mint idejutni? Mi volt ehhez képest az a hét év?! Mikor itt is csak éhezünk, s még rabok is vagyunk a kövek között!

Jochebed: Majd küld az Úr új szabadítót! Még különbet, mint József volt!

Amram: Nem hiszek ebben!

Jochebed: Én annál jobban! Meglásd, a mi gyermekünk már nem fog így szenvedni! (Odalép a küszöbön heverő köhöz, s annak a belső gödréből kivieszi a csecsemő Mózes.) Nézd csak, milyen szépen, békésen alszik... (Odaviszi Amramhoz.) Hogy mosolyog! Mintha álmában máris látná szabadulásunkat.

Amram: Mosolyog, mert nem tudja, hogy már hatszor keresték halálra a poroszlók. De mind a hatszor megmentette az Úr! Ezért mosolyog! S ezzel a kövel! Lásd, a kő, ami nekünk átok, ez hozta neki hatszor a szabadulást! Mit ér, ha még hatszor is megszabadítja ez a kő? Ha felnő, nem ugyanaz a sors vár rá, ami énrám? Atyáinkra és minden őseinkre immár négyszáz éve?

Jochebed: Akit az Úr annyiszor megmentett, azzal különös célja van! Nézd, most kinyitja a szemét, mintha csak mondaná: úgy van, igazat beszélsz, Jochebed anyám! Ó, ezek a szemek! Rajuk nézek, máris érzem a szabadulást!

Amram: Minden anya ezt érzi, ha kicsiny gyermeke szemébe néz!

Jochebed: Sokkal többet érzek én ennél! Ének tör fel a szívemből! Áradó, zúgó énekszó!

Amram: Minden anya szíve énekel, ha kicsinyét ringatja.

Jochebed: Ó, nem! Más ének ez! Mintha nem is az anyja volnék! Ahogy ringatni kezdem: kitágul az ölem, mint valami óriás folyam, mint valami tenger! Mint az egész Nilus! És mint a Nilus tengere! Úgy átváltozom... És a két keblem, mint egy-egy óriás hegy! Meglásd, kedveltje lesz ő a vizeknek és a hegyeknek!

Amram: Az ám! Szolgája lesz a köveknek és a folyóknak, mint én és te!

Jochebed: Úra lesz a vizeknek és a hegyeknek! És mindig erről szól az ének, ami szívemből jön!

Amram: Bolond ének! Csak nem képzeled, hogy uralkodni fog Fáraó földjén?

Jochebed! Nem tudom, hol van az a tenger és hol van az a hegy, ahol ő uralkodni fog, de van valahol! S mikor ezt a dalt hallgatom, elfeledem a te nyögéseidet a köfejtőben és a magam nyögéseit az öntözőcsatornáknál...

Amram: Jó az anyának, aki szült. Eltelik az ő magzatával egész teste és lelke, és dalol belőle még a legnagyobb nyomorúság is! De a férfi? Leméri az örömet és a szenvedést és ítél igazságosan és nem bolond dalok és énekek után. Azért azt mondom neked, asszony: térj észre, és gondold meg: minél később találnak rá, annál nagyobb lesz a mi gyászunk és minél nagyobbra űő, annál nagyobb lesz az ő szenvedése! Azért azt mondom neked, hogy sokkal, de sokkal jobb volna...

Jochebed: Micsoda?!

Amram: Úgy is tudod.

Jochebed: Mit?!

Amram: Azt mondtam: úgyis tudod.

Jochebed: Csak nem akarod...

Amram: De azt akarom! Igen!

Jochebed: Hogy megöljük őt?... Mi magunk?

Amram (sóhajt).

Jochebed: Erre gondoltál?

Amram: Egész nap.

Jochebed: Ó, Amram! Atya és férj!

Amram: Nem vagyok se férj, se atya, csak egy kiülődő féreg, aki czerszer megbántam, hogy világraszült anyám és milliószor, hogy öleltelek, s öledből ez a gyermek fakadt! S nem engedem őt szenvedni! Elég nyögés az én életem, de még halóporomban is nyögjek az ő kínjai miatt?! Nem! Azt akarom, hogy véget vessünk az életének.

Jochebed: És aztán... még tudnál élni? És én is?

Amram: Nem akarok élni aztán már én sem. És ne élj te sem.

Jochebed: Ez legyen vége az én dalomnak?

Amram: Ezért hoztam magammal a Nilusból egy pincinyke kígyót, egy szúrás, mindegyikünknek, és vége lesz valamenyünk szenvedésének. (Fölkel, hogy a tarisznyából kiviegye a kígyót.)

Jochebed (újját állja): Az Urra! Az Égre! Nem akarom!

Amram: A férjed akarata a te akaratom!

Jochebed (leborul): Amram! Uram és férjem!

Amram: Ez lesz a szabadulás! A többi csak bolond ének és dal!

Jochebed: Eszemet veszítem! Várjunk legalább még néhány hónapot!

Amram: Elég volt már!

Jochebed! Néhány hetet!

Amram: Nem akarom!

Jochebed: Néhány napot!

Amram: Még ma meg kell történnie!

Jochebed: Most mindjárt? Legalább reggelig, reggelig!

Amram: Legyen reggelig. De ha aztán el nem számod magad, én magam megyek a poroszlóhoz, utána uégölöm magamat is és élj egyedül.

Jochebed: Hát csak egy éjet adsz?

Amram: Ezt az egyet! Mert már nincs erőm, hogy veled gyülölködjek. *(Éthallgat, leroskad a sarokba, ki-nyújtózik.)*

Jochebed: Ó, drágám... ne fordulj el... Ó, uram... *(Hozzáterdel.)* Vér ömlik a szádon?

Amram: A kovek... A tüdőmet... *(Köhög.)*

Jochebed: Ó, jaj nekünk! Nagyon is értek és tudlak! Nagyon is látom a te igazadat! De anya vagyok! *(Sir.)*

Amram: Ne sirj, drágám... ne sirj... Odalent csend lesz és békesség a porban, amelyből vétettünk... *(Mégint köhög.)* Végy erőt magadon reggelig, hogy elvégezzük... az én erőm most már elhagy és elnyom a fáradtság... *(Még köhint egy-kettőt, aztán elalszik.)*

Jochebed: Ó, Uram Isten, adj erőt és tanácsot nekem! Mire hallgassak? Férjem és minden férjek és atyák szenvedésére? Vagy a dalra, amit én hallok egyedül? Adj jelt, ó, Uram Istenem! *(Figyel és meghallja kintről a Nilus zúgását.)* Hallom... hallom... a víz énekét... Légy áldott Uram a te tanácsodért... *(Kopogás hallatszik.)* Ki az?

Hang: A te testvéred.

Jochebed: Gyere be, kedvesem. Az Úr küldött téged.

Néne (belép): Hallottam az uramtól, hogy a férjed megsebesült a bányában. Azért jöttem, hogy megnézzem.

Jochebed: Már alszik szegény.

Néne: Az Úr adjon neki gyógyulást.

Jochebed: Köszönöm neked. Szervedésében azt kívánja, hogy mindnyájan haljunk meg a gyerekekkel együtt.

Néne: Mit mondhatnék, mikor az én kicsinyemet már megölték a poroszlok? Hát nem jobb lett volna, ha magam ölom meg, gyöngéden és magunkat is vele együtt? Igaza van az uradnak.

Jochebed: De én mégsem tudom megtenni! Mert éneket hallok mindig: a vízről és a hegyről, és az imént is hallottam! Azért jelnek veszem. És semhogy a mi kezünk-től haljon meg vagy a porozlóktól, inkább a vízre akarom őt bízni! Mert a víz énekét hallom mindig... és most is azt hallottam.

Néne: Elnyelik a habok, vagy kifogják a porozlok és akkor ölik meg.

Jochebed: Nem fogják ki! Én követem az ének szavát! Légy segítségemre! Én nem mehetek el vele! Mert ha az uram fölébred és nem vagyok itt, gyanút fog!

Néne: Én vigyem a folyóhoz?

Jochebed: Kérlek, kedvesem... Így, ebben a kis gyékénykosárban, ahogy van...

Néne: És a Nilusnak melyik ágához vigyem?

Jochebed: Megállj csak, drágám... Oda, tudod, ahol legsűrűbb a sás... Ott sok az iszap. És alig megy a víz... Majdnem olyan, mint a tó. Oda tedd le, ott majd megáll... Nem viszi el a víz, s ha az uram megbékél az élettel, ott újra megtalálom! És addig odajárunk szoptatni őt, hajnalban én, éccaké te! Szegény uram pedig hadd higgye, hogy elvitte a víz...

Néne: Jó tanács!

Jochebed: Az ének adta, a víz éneke és a hegy éneke! Ez a kettő lesz az ő szabadtója! Hallga csak?... *(Távolból erős vízzúgás.)*

Néne: Ezt a dalt hallottad? A víz zúgását? *(Most megdördül a távolból, mint egy mennydörgés.)* És a sivatagi hegyek dörgését?

Jochebed: Ezt, ezt! És a szívemből is mindig ezt hallom!

Néne: Ez a dagály! És a sivatagi hegyek dörgése kíséri!

Jochebed: És most is az szólt volna? Én csak a szívemből hallottam!

Néne: De nemcsak a szívedből szól az, hanem hallga csak! Most már hallod-e tisztán?

Jochebed: De máskor nem zúg ennyire, még dagálykor sem!

Néne: Úgy látszik, Nut isten és a Hold isten most így akarja.

Jochebed: De akkor... Ha ilyen erős a zúgása a dagálynak, el fogja vinni a víz sodra, még a legsűrűbb sás közül is!

Néne: Bizony, elviszi.

Jochebed: És nem látom többé!

Néne: Bizony, nem.

Jochebed: És már holnap nem is szoptathatom.

Néne: Bizony, nem.

Jochebed: És soha többé!

Néne: Hát most mit csinálsz, szegényke?

Jochebed: A reggelt meg nem várhatom! Mert férjem öli meg! És most itt a dagály, ez meg elviszi örökre! S végül a porozlok!

Néne: Akkor mégis rábizod a vízre?

Jochebed: Reá!

Néne: Probáld meg és bízd inkább rám.

Jochebed: Ha uram itt nem találja, először hozzád menne a porozlókkal. S még téged is veszélybe döntene.

Néne: Akkor hadd rejtse el valamelyik szomszéd-aszony.

Jochebed: Ki meri vállalni manapság? Mindegyik örül, ha a magáé élhet, és azt rejtegetheti!

Néne: Ez igaz. Ma ilyen a világ.

Jochebed: Nem marad más, csak a víz. Ha el is viszi, hadd vigye, én bízom benne! — Jobban, mint akárkiben! Még ha sohasem látom, akkor is! Az ének hozzá szól. Magzatom, szentem! Nyisd ki rám még egyszer a szemedet! Nézz meg jól és ne feledd anyádat, akármi legyen veled! És jer, nézd meg atyádat, és ezt a kunyhót! Emlékezz erre mindig! És ha megsegít a víz, és az a hegy, amely most a távolból dörög: emlékezz ránk szegényekre! S ha már mi nem leszünk, a te rokonaidra, mind! És mindig hallgassad a víz énekét és a hegy szavát, mert ezt hallgatta a te anyád és a kő mentett meg, és most a víz fog megmenteni! A kő, amit atyáid fejtettek, és a víz, amelyet anyáid öntöztek szét az idegen földeken! Ez legyen a te jeled! És most vidd, drágám! *(Megsókolja a gyermeket és átadja a Nénének.)* És hozz hírt róla, hogy legalább tudjam, merre vitte a víz, legalább az égtájat tudjam, hogy merre tekintek minden hajnalban és minden alkonyatkor!

Néne: Majd jövök és megmondom. Addig Isten veled...

Jochebed: Isten veled...

Néne (elmegy).

Jochebed (magába roskad lassan. A mécses is elalszik. Egész sötétség lesz, amelyben csak az anya sirása hallatszik és lassan az is elhal. Hosszú csönd. Aztán)

Amram (sójajt, majd még egyet sóhajt, utána): Jochebed!... Jochebed?... *(Minthogy Jochebed nem felel, felül.)*

Így jó, hogy alszik... Most itt a legjobb pillanat!... Ebben a vakófényben legalább magam sem látom... odateszem melléje a kigyót, aztán én is lefekszem, s öljön meg mindnyájunkat; mire hajnal lesz, legyen vége a szenvedésnek... *(Miután mindez megtörtént, újra csönd lesz, majd a)*

Porozló (hangja): A fáraó nevében! Ajtót nyissatok!

Jochebed: Ki az? *(Ajtót nyit, belép a)*

Porozló: Van-e fiúgyermek a háznál? Újszülött?

Jochebed: Nincs.

Porozló: Hazudsz, kutya!

Jochebed: Hat hónap óta minden hónapban jártatok itt és láthattátok, hogy nincs!

Porozló: Ugyám! Hatszor csaltatok meg, kutya! De most már nem bujtok ki a törvény alól! A küszöb kövében üresség van és ott vagyon! Bevallod-e?

Jochebed: Am keresd, hetedszer is!

Porozló: Ti is halállal bünhödtök, tudjátok-e?

Jochebed: Tudjuk.

Porozló (odalép a küszöbön heverő köhöz, belenyúl a nyílásba, hogy kihúzza a gyermeket, de mindjárt visszakapja a kezért, mert a kigyó bújik ki onnét): Egy kigyó?! Az átkozott! Kigyóvá változott? Te változtattad át kigyóvá? *Jochebed:* Nem változtattam.

Porozló: De igen! Az hiszed, nem tudjuk, hogy mindefféle átkozott varázslatot műveltek? A mi megrontásunkra? Kicsiben mult, hogy most meg nem mart engem is! Azonnal varázsold vissza, hogy úgy ölhessem meg, mint gyermeket, ahogy a törvény parancsolja!

Jochebed: Nem vagyunk varázslók!

Porozló: Akkor hát így ölöm meg ezt a gyermeket! *(Megöli a kigyót.)* Titeket pedig beidéztem a bíró elé, mint varázslókat és a törvény megszegőit! *(Elmegy.)*

Jochebed: Amram, édes férjem! Érzed-e most már,

hogy igazam volt, hogy a Mindenható a mi gyermekünkkel van? Érted-e most már, hogy azért ébresztette benned a gyilkos gondolatot, hogy újra elkerülje a gyermek a poroszló kardját? Most már hetedszer mentette meg őt az Úr, szent lesz ez a szám az ő életében!

Amram: Azt mondd: hová tetted a gyermeket?

Jochebed: Az Úrra bízam őt, aki a vízőnben megtartalmazta Noé ősatyjánkat.

Amram: Kitetted őt a Nilus vizére?

Jochebed: Néném vitte el, mikor aludtál. Hallod a zúgását? Már viszi is a dagály egy jobb jövő felé!

Amram: Balga öröklődés. (Köhög.) De én már semmit sem hánok. Lelked rajta, ha tovább fog szenvedni.

Jochebed: Legyen az én lelkemen az ő szenvedése! Te pedig nyugodj meg, Amram, és vedd úgy, mintha megholt volna.

Amram: Én már úgy sem látom! (Elnyúlik újra mozdatatlanul. Most megáll az ajtóban egy szomszédasszony.)

Jochebed: Bilha szomszédasszony, te vagy az? Mért nem jössz heljebb?

Szomszédasszony (hirtelen belép és mindjárt térdre roskad): Jochebed! Amram! Az Úrra! Bocsássatok meg nekem! Vétkeztem!

Jochebed: Úgy, hát te árultad el a követ a poroszlóknak?

Szomszédasszony: Igen! Én tettem. Mert úgy örültél neki már hatszor! Mikor az én kicsinyeim már mind halottak!

Jochebed: Egyik anya a másikat? . . . Egyik rab a másikat? . . . Ó, micsoda szégyen Izraelre!

Szomszédasszony: Bocsáss meg . . . És tépd ki a nyelvemet . . .

Jochebed: Nem kell nekem a te áruló életed! És tud meg: az Úr megszabadította őt hetedszer is!

Szomszédasszony: Igazán! Ó, hála a Mindenhatónak! Hogy megmentett engem a büntől! . . . És akkor megbocsátasz nekem?

Jochebed: Megbocsátok neked holt gyermekeid miatt . . .

Szomszédasszony (megcsókolja a lábát): Légy áldott és a te gyerekeid is! Szálljon rá mind az én gyermekeim ereje és lelke. (Kimegy.)

Jochebed: Hallottad, Amram?

Amram: És ennek a népnek küldjön az Úr szabadulást? Hát nem jobb ily nép közt a halottnak és a megfojtott csecsemőnek?

Jochebed: Lásd, én másképpen gondolom: éppen, mert már ilyen nagy a fájdalom és a szégyen Izraelben! Ezért kell, hogy már közel legyen a szabadulás órája! (Világosodni kezd és a)

Néne (áll meg az ajtóban): Jochebed, örvendezz!

Jochebed: Hogyan, nem értelek! Beszélj világosan!

Néne: Odavittem a gyermeket, ahová mondtad. És alig-hogy letettem a kosárkát a vízre, a partokat körülvelték a fáraó fegyveresei.

Jochebed: Ott is? A poroszló? Mindenütt? . . .

Néne: De nem vették észre a gyermeket és én kérdeztem az egyiket: mért teszitek ezt? S ők azt mondták: őrizniük kell a vizet, mert a fáraó leánya nemsokára idejön, hogy megfürödjék a legiszaposabb vízben a dagály idején. Mert ekkor legnagyobb a hold és a víz áldása s meg fogja erősíteni a trónörökösasszony magtalan méhét . . .

Jochebed: Úgy, hát ő magtalan?

Néne: Így mondta a poroszló, aztán hozzátette: hogy míg ez megtörténik, nincs helye itt a magadfajta halandónak.

Jochebed: Elkergetted? . . .

Néne: Úgy tettem, mintha elmentem volna, és közben behútam a sás közé.

Jochebed: Ó, he jól tetted! Ó, he okosan tetted! . . . És akkor jött a magtalan?

Néne: Alighogy elhújtam, máris jött! De micsoda kísérettel! És úgy ahogy volt, belépett a vízbe!

Jochebed: Ruhástul?

Néne: Bizony ruhástul, fátyolostul és a kíséző asszonyok is, mind, körülállták . . .

Jochebed: És akkor meglátták az én kis kosárkámot?

Néne: Nem is kellett nekik meglátniok! Mert akkor

egyszerre csak a Nilus keble még feljebb emelkedett és a sás közül szépen, lassan kihozta a kosárkát, egyenest a magtalan felé! . . .

Jochebed: És mit mondott, mikor meglátta?

Néne: Azt mondta: nézzétek csak! A Nilus ajándékot küld! Mindjárt ki is bontották a kosárkát, csak hallottad volna, ahogy a magtalan felkiáltott: Milyen gyönyörű gyermek! Nilus anyánk küldötte az én meddő méhemnek!

Jochebed: Ó, Uram! Ó, Uram!

Néne: Mindjárt nagy sürgés-forgás támadt, és kiabáltak: gyorsan egy dajkát, akinek teli az emloje, hogy mindjárt megszoptassa! Erre kiléptem vakmerőn a sás közül . . .

Jochebed: Megtetted? És még beszélni is tudtal?

Néne: De még mennyire! Így szóltam: a rémülettől rejtőzködtem el s szívesen megszoptatom a gyermeket. Karjaimba adták, megszoptattam, a magtalan pedig egy aranyat adott és mondta: ezzel gyere holnap a palota felügyelőjéhez, mert azt akarom, amit Nilus anyánk. Akit ő küldött, ez legyen a gyermekem, és te, akit elrejtett a sás, te legyél az ő dajkája . . .

Jochebed (sírni kezd az örömtől): Édes férjem, Amram, sírjál te is velem az örömtől!

Amram: Csak volna könnyem . . . de nincs már . . . Úgy látszik hát, valóban vele van a Mindenható . . .

Jochebed: Meglásd, ha felnő, még ő lesz a mi megszabadítónk! . . .

Amram: Bár úgy lenne . . .

Jochebed: S nemcsak a miénk, kettőnké: hanem mindnyájunké! Mindenkié! Aki rab és szolga a kövek közt, a vizek közt és mindenütt az egész birodalomban és az egész földön!

Amram: Hát csak higgy, higgy . . . Én már nem tehetek egyebet, mint hogy látod, újra fölkelek és megyek dolgozni . . . én, a holtfáradt, a reménytelen . . . (Veszi a tarisznyáját és megtörtén kimegy az ajtón, a két asszony pedig összeölelkezik utána . . .)

FILIPPO

Porter Paula: dr. Heller Bernát arcképe
(Az OMIKE IV. Képzőművészeti Kiállításán)

FELAVATTÁK DR. HEVESI SIMON SÍREMLÉKÉT

Dr. Hevesi Simon híveinek és tisztelőinek óriási tömege jelenlétében avatták fel április 4-én a rákoskeresztúri temetőben az elhunyt nagy lelkipásztor gyönyörű síremlékét. Az avató ünnepség *Lineczky Bernát* főkántor megható gyászszóltárával vette kezdetét, majd dr. *Grossmann Zsigmond* főrabbi lépett az emelvényre:

— Dr. Hevesi Simon — mondotta — méltóvá vált arra, hogy vezetőpapa legyen nemcsak a pesti nagy gyülekezetnek, hanem az egész magyar zsidóságnak. Az ő szívének csak egy öröme volt: ha látta a zsidóság boldogulását, ha biztosítva látta a zsidóság jövőjét. Ott élt a lelkében a zsidóságról egy olyan elgondolás, amely az ő kultúrájával megmutatja magasabbrendűségét. És ott élt a lelkében egy olyan zsidóságnak a képe, amely át van hatva a jótékonykodásnak, a zsidó szociális cselekvéseknek fenséges tudatától...

Ezután dr. *Wallenstein Zoltán* pécsi főrabbi tartotta meg nagyvonalú avató emlékbeszédét, melyben dr. Hevesi Simon nagy egyéniségének pásztori, szóközi és emberi vonásait vázolta fel:

— Szántások föl magatok előtt az ugart, mert itt az ideje keresnetek az Örökkévalót. — szölte a próféta az ő tévelygő népéhez. Hevesi Simon magáévá tette ezt a hóseai felhívást: új szántást szántott és új lelkipásztori irányt teremtett...

Nem a teológus volt a szembetünő benne, hanem a pásztor, az Isten katonája. A gyakorlati élet kívánalmait tartotta szem előtt. Ezt az irányító pásztori feladatát olyan kötelességtudattal teljesítette utolsó lehelletéig, mint az őrhelyére állított katona *Pompéji* és *Herkulanum* pusztulásakor. Körülötte kimozdult sarkaiból a világ, de az ő szoborba kívánczó fejedelmi alakja úgy állt meg a történelem előtt, mint az erkölcsi világrend eszméje győzelmének rendületlen hívője és hirdetője...

— Hevesi Simon a szóoklaton keresztül érkezett el a teljesség óceánjába...

Jelentőségét abban látom, hogy a modern művelődés racionális ismeretanyagának közömbösítő világában beszédeiben kimutatta, hogy a zsidó vallás benső igazsága az ész felvilágosító jegye alatt is megálló örökértékű eszmék sugárzója...

A pap ajkai őrzik a tudást és az ő szájából tanítást kívánnak, — mondja az utolsó próféta. Hevesi Simon életpéldája azt mutatja: nem elég a tudás és nem elég a tudományos munkásság, — ajakra van szükség, mely szünet nélkül hirdeti az Isten éltető ígését...

— A Hevesi Simont jellemző harmadik kép az ő ember arca...

Ő volt a képviselője és kifejezője a magyar zsidó lelkiségnek befelé és kifelé...

A zsidóság jelen megpróbáltatásainak idején is rendületlenül hitt a jövőben. Benne az ész és a szív, a rendkívüli belső és külső szerencsésen találkozott. A bánatos keddi reggelen, midőn „táharó“-ján ott feküdt előttem mozdulatlanul nagyszerű feje, az volt az érzésem: népünk szoborba kívánczó emberpéldánya volt ő...

— Most egyszerre vonul el előttem mind a három arc: a pásztori, a szóközi és a emberi.

Amint végignézek rajtuk, természetessé válik előttem, hogy ebben a rendkívüli szolgálatban Hevesi Simonnak idő előtt el kellett fogynia. Elfáradt a szíve a köztért való pazar élettékozlásban...

„A pergament elégett, de a betűk a levegőben röpdösnek.“ Mesterünk életkönyvének pergamenje elégett, de a betűk: élete tanításának tartalma — örök értéként lengi körül a magyar zsidóságot...

Dr. *Wallenstein Zoltán* avatóbeszéde után, melynek heve és ereje mélyen magragadta a hallgatóságot, dr. Hevesi Ferenc rabbi és Hevesi Imre, az elhunyt fiai mondtak Kaddist apjuk emlékéért, mire a megható avatóünnepség véget ért.

KÉT KIÁLLÍTÁS

Az OMIKE képzőművészeti csoportjának IV. kiállítása

Az OMIKE képzőművészeti csoportja a Zsidó Múzeum helyiségében rendezte április 11—25-ig IV. kiállítását. Mindenekelőtt elismeréssel kell megemlékezni arról az agilis munkáról, amelyet a csoport a rászoruló művészek felsegítéséért végez. Ez a kiállítás mintegy lezárása ennek az akciónak és így nem szabad túlságos szigorú művészi mértékkel mérni. Hiányzik legjava művészeink néhány, erről azonban a kiállítás vezetősége igazán nem tehet. Az elrendezés *Hermann Lipót* és *Zádor István* érdeme, amit annál is inkább ki kell emelnünk, mert nehéz volt ilyen heterogén anyagot úgy elhelyezni, hogy minden műtárgy valóban érvényre jusson. Ez alkalommal csak a zsidótárgyú munkákat emeljük ki. Ide soroljuk *Porter Paula Heller* Bernát-arcképét és *Zádor István* Feleky Géza-képmását, amelyik messze kimagaslik a művész arcképei közül. Nagyon érdekes *Hermann Lipót* „Zsoltármondás“ című képe, amely a művész egy nagy kompozíciójának része. A festmények közül *Friedbauer Béla* két képe (A gyász, Apám) a kiállítás legszebb darabjai közül való. Az egyéb felemlithető zsidótárgyú képek

egyébként is a kiállítás legjavát képező grafikai csoportban foglalnak helyet. *Amos Imre* „Péntekesti gyertyagyújtás“-a ennek a témának talán lehangulatossabb feldolgozása, *Erdős Lajos* bibliai linoleum-sorozata, amelyet e lap olvasói részben már ismernek, bibliai tárgyú grafikánk érdemleges gazdagodása, *Erdei Viktor* „Reggeli ima“-ja és különösen „Sátoros ünnep“-e ennek a kitéző művésznak legjobb lapjai közé tartoznak, *Márkus Imre* „Rabbi és unokája“ a rokonszenves művész szokott kvalitásait mutatja.

A MIEFHÖE kiállítása

Ugyanekkor volt a MIEFHÖE kiállítása, amely a fiatal nemzedék törekvéseiről adott beszámolót. Valóságos öröm ezeknek a fiataloknak törhetetlen akarását és, nem egy-nél, komoly tehetségét szemlélni. Élükön jár *Lukács Ágnes*, akinek épp olyan kitézők a festményei, mint grafikái. *Schönbergér György* komoly munkái közül „Vándorló zsidó“-t ábrázoló linometszete a legkomolyabb. Különösen ki kell emelni *Kuti Auni* „Dunaparti“ képét, *Kun Ágnes* és *Marle Róbert* munkáit, amelyek közül az OMIKE kiállításán szereplő *Talmudista* is megüti a szigorú mértéket.

N. E.

SASS IRÉN: ADY, MÓRICZ ÉS A TÖBBIEK

Nyilas irodalmi körökben utóbbi időkben különös jelenséget lehet tapasztalni. Mintha le akarnák szállítani saját illetékességüket az antiszemitizmus nagy kérdésében, irodalomtörténeti körkérdést intéznek meghalt magyar írókhoz: *antiszemita* voltak-e, vagy sem? S amennyiben életükben esetleg nem voltak antiszemita, *antiszemita* lennének-e, ha 1943-ban feltámadnának? Meglepő ötlet ez. Valahogy úgy hat, mintha a szélsőjobboldali irodalom *csapaterősítésért* folyamodna a magyar közelmulthoz. Mintha *hitelesített*ni akarná saját véleményét. Lehetőleg olyan írókkal, akik a liberális Magyarország írogárdájához tartoznak, sőt, helyel-közszel hangsúlyozott zsidóbarátoknak számítanak.

Szerény véleményem szerint az egész akció balul van megfogva és teljességgel fölösleges. Ha a zsidókat akarják meggyőzni arról, hogy Magyarországon mindig volt antiszemitizmus és mindig voltak antiszemita írók, akkor nyitott kaput döngöttek. Tudjuk és elhiszük mi ezt, náluk nélkül is. Ami, persze, semmit sem változtat az antiszemitizmusról való véleményünkön. Zsidók miatt tehát kár kiráncigálni a szegény halottakat siri békéjükből. Maradna még egy lehetőség, hogy t. i. *önmagukat akarják meggyőzni arról, hogy igazuk van*. Ha ennek szükségét érzik, abba nem szólhatunk bele. Legfeljebb tudomásul vehetjük.

Mint, ahogy tudomásul is vettük, hogy *Kuthy Lajos* folytatatólagos rémregényeiben valósággal ördögfajzatnak rajzolja a zsidókat. Későbbben tudomásul vettük azt is, mikor nem-nyilas magyar írók ennek, a mult század derekán élt, antiszemita írónak emberi arcképét, a *Bach*-korszakban viselt dolgainak nem éppen dicsőségteljes vonásaival egészítették ki. Nem tagadtuk, hogy a nyilas irodalom soron következő, második felfedezettjének, *Tolnay Lajos*nak (aki mellelleg tényleg író volt s mint ilyen toronymagasságban áll *Kuthy* fölött) is vannak novellái, melyeknek zsidó hősei csak egy fokkal fehérebbek az ördögnél. S megint csak nem mi, hanem keresztény magyar írók voltak azok, akik figyelmeztették a nyilas irodalmat arra, hogy *Tolnay Lajosnak zsidó felesége volt s hogy második gyermeke keresztiszülőiül* (noha ez időben, mint aktív református lelkész működött) *zsidó házaspárt* hívott meg. Mindez azt bizonyítja, hogy a nyilas irodalom valahogy balul fogta meg ezt a dolgot. Mert egészen valószínű, hogy volt Magyarországon a mult század derekán is, végén is (különösen *Tiszaeszlár* idejében) *nem egy, hitelesen antiszemita író és költő*. Lehet, hogy ezeknek művei még annyira sem éltek túl alkotójukat, mint, mondjuk, a *Kuthy-alkotások Kuthy Lajost*. De hiszen nem is a mű a fontos, hanem az *eszme*. Én legalább is úgy gondolom.

Most legutóbb aztán *Móricz Zsigmond* került sorra. A *Fortunátus Imréről* írt művéről állapították meg, hogy *elsőranguan antiszemita alkotás s mint ilyent, a zsidó Athenaeum*, mely egykor kiadta, annyira elsikkasztotta a nyilvánosság elől, hogy a nyilas irodalomnak kellett negyedszázaddal későbbben újra felfedeznie. Hogy ez az állítás mennyire helytelen, azt bizonyíthatja az a tény is, hogy én például, *megjelenése időpontjában, gyerekfejjel olvastam*. Már pedig egy mű elterjedtségének bizonyos fokmérője az, ha a *felnőtteknek szánt írás már a gyerekig is eljut*. Sem akkor, sem azóta nem éreztem ezt az írást *antiszemita* írásnak, akármilyen sötét emberfarkasnak ábrázolja is *Fortunátust*. Magam sem írnám ezt az alakot másmilyenek. Valószínűleg nem is lehetett másmilyen. Ha másmilyen lett volna, a korban, amelyben élt, nem csinálhatott volna akkora karriert, amekkorát csinált. *Fortunátus* igazi röneszánssz ember. A röneszánssz furcsa módon kétlelkű korszak

volt. Egyik oldalon a tiszta keresztény humanizmust hirdette, más oldalon pedig pogánymódra bámulta és értékelte a gáncsnélküli bátorságot, az erkölcsi vakmerőséget és az emberfeletti fizikai erőt. Szóval az antik hősoszt, egészen eltekintve attól, hogy a hősoszt az erkölcsi jó, vagy erkölcsi rossz érdekében érvényesíti-e átlagfeletti erejét, hogy a hősoszt erő épít-e, vagy pusztít, alkot-e, vagy rombol, szeret-e vagy gyűlöl? (Ebből a szempontból korunk sok hasonlóságot mutat a röneszánsszal. A szociális igazság és neo-humanizmus eszméje mellett, korunk is kritikátlan rajongója az erkölcsi vakmerőségnek, az átlagfeletti fizikai erőnek, még akkor is, ha ez az erő nem alkot, hanem rombol.) *Fortunátus* Imre megtestesítette a röneszánssz eszményi *szerencselovagját*, a nagy *kalandort*, aki nem mindennapi értelmi képességét és erkölcsi vakmerőségét gátlanul érvényesíti a saját s mindazon hatalmasságok érdekében, akiket kiszolgál. Hogy ezzel a jellemmel úgy érvényesült, ahogy rendkívüli életpályája mutatja, az nemcsak rá jellemző, hanem a korra is, mely kitermelte és érvényesültni engedte. Undorító figura. *Móricz Zsigmond* igen *hitelesen* rajzolja undorítókat. De azért vajjor antiszemita író-e *Móricz*? Állítja-e egyetlen szavával, hogy a *korabeli zsidók mind olyanok voltak, mint Fortunátus*? A *Mátyás-korabeli zsidókat*, vagy egy *Mátyás-korabeli zsidót akart-e megrajzolni*? Kétségen kívül az utóbbit. Volt ilyen is köztük. *Móricz Zsigmond* meglátta és felhasználta. Semmi ki-

Szenes Fülöp: dr. Ribáry Géza archépe
(Az OMIKE IV. Képzőművészeti Kiállításán)

fogásunk ellene és — ne haragudjon a nyilas irodalom — nem vagyunk hajlandók megsértődni miatta. Nem tudnánk Móricz Zsigmondot antiszemita írónak tekinteni még akkor sem, ha a Fortunátus-hoz hasonló rejtett kincsek egész sorozatát bányásznák is ki, óriási irodalmi hagyatékából. Móricz nemcsak nagy író, de tisztességes nagy író is volt. Láta az embert és írta az embert úgy, ahogy írói lelkiismerete láttatta vele. Nincs egyetlen sora sem, mely mögött hátsó gondolatot vagy elfogultságot éreznénk, még akkor sem, ha olyannak rajzol is egy zsidót, mint Fortunátust. Mert nem is elfogult és hátsó gondolata sincs.

Egészen más lapra tartozik a nyilas irodalom *Ady-experimentálása*. „A bélyeges sereg” költőjéről, a Léda imádójáról kideríteni, hogy antiszemita volt, vagy legalább is, 1943-ban okvetlen azzá lett volna, csábító és izgató feladat. *Ady* Endre költői és emberi jelleme, éppen Révész Béla *Ady*-imádó kötetei óta, annyira minden ízében kiderített és felfedett, hogy a következtetés — bármily bizarr is — nem lehetetlen feladat. S bizonytal meg fog lepődni a nyilas irodalom, ha azt mondom: hogy 1943-ban antiszemita lenne-e *Ady*, azt nem merném állítani, de hogy 1920-ban az lett volna, az majdnem valószínű.

A XX. század legnagyobb magyar költője fellépésétől kezdve majdnem egészen haláláig, tragikomikus módon csaknem teljesen a zsidók költője volt. Értékelői között ott találunk a konzervatív Vészi Józseftől kezdve a szociáldemokrata Weltner Jakabig minden politikai pártállású zsidót, másik oldalon pedig a klerikális-konzervatív Rákosi Jenőtől kezdve a demokrata-liberális Tóth Bélán át a szociáldemokrata Csizmadia Sándorig minden politikai pártállású keresztényt. Baráti derékhadát azonban az a polgári-radikális irodalmi társaság tette ki, melynek ki-

teljesedett vezetőtipusait *Fenyő* Miksában, *Jásziban*, *Kunfiban*, *Hatvany* Lajosban kell látnunk. *Ady* Endre valahol, valamelyik cikkében leírta ezt a mondatot: „Él ebben az országban egy millió, kicsit elromlott zsidóság”. Ez a mondat vérbeli, antiszemita mondat. Sokkal inkább az, mint Móricz Zsigmond egész Fortunátusa. Mert *Ady* Endre az egymilliónyi magyar zsidóságból mindössze csupán néhány tuca zsidót — férfit és nőt vegyesen — ismert. Azt a néhány tucazt, melyet — bár anyagilag is, erkölcsileg is nagyon sokat köszönhetett neki — mégis, a zseni mindig indokoltan igen magas erkölcsi és jellem-zsinórmértékével mért. Tagadhatatlanul kellett lenni *Ady* jellemében olyan vonásoknak is, melyek lehetővé tették, hogy ezek között az emberek között jól érezze magát, ám, a lángész szigorúan dzsbingvál a rossz és jó, vagy jó és mégjobb, a silány és értékes, vagy az értékes és legértékesebb között. *Ady* a legjobb és legértékesebb jellemű emberek elismerését szomjazta. S ha körülnézett vazallusai között, vajjon kiket látott? Szociáldemokratákat és szabadkőműveseket, akik elveik értelmében a vallási közönyösséget hirdetik, ugyanakkor pedig kikeresztelkednek. Gazdag zsidó fiát, akit *Jrissen* szerzett bárói koronája már csak a stílus és jóízűs nevében is a konzervatívok közé utasított volna, de, aki elhelyett a forradalmi snobizmus torz hibájába esett. Csupa felemás, ég és föld között lebegő, se ide, se oda nem tartozó embert, az akkori „lipótvárosinak” nevezett haute finance-t, a rövid, magyar liberalizmusnak azt a visszatartó, gazdag, nagy zsidó réteget, melyet mi is lenézünk. Miért csodálkoznánk rajta, ha *Ady* — noha nyilván szerette is őket — szintén lenézte őket?! S elsősorban rájuk gondolt, mikor a „kicsit elromlott” zsidókról írt. (Hiszen a „sváhból jött magyar” *Herczeg* Ferenc egyetlen kacintására azonnal, nyilvánosan beledöfött *Hatvanyé*klba.) De mert, mikor rájuk gondolt, „egy millió zsidóról” írt, el tudjuk képzelni az antiszemita *Ady* Endrét az 1920-as években. El tudjuk képzelni a „Pardon”-os *Kosztolányi* és a *Haller* István irodalmi jobbkezeként működő *Szabó* Dezső mellett. S nem is *Kosztolányi*, hanem a hozzá jelkialkatra, temperamentumra és önérzetre egyaránt jobban hasonlító *Szabó* Dezső stílusában. *Ady* Endre 1920-ban, ha élethen marad is, minden bizonnyal elérte volna már azt, amire mindig sóvárgott s amire mindig igényt is tarthatott, hogy t. i. a magyarok költője legyen. S, mint ilyen, valószínű és elképzelhető, hogy mindenképpen szeretett volna megszabadulni zsidó derékhadától, mely — mindenről eltekintve is — mindig arra és szomorú és méltatlan korszakra emlékeztette volna, melyben a hivatalos és keresztény Magyarország nem ismerte el magáénak a XX. század legnagyobb magyar költőjét. 1920-ban *Ady*, átmenetileg, minden bizonnyal antiszemita lett volna.

Ebben az időben nemcsak *Kosztolányi* Dezső követte el „Pardon”-jait, nemcsak *Szabó* Dezső szerkesztette a hozsuzút lihegő propaganda-plakátok szövegeit, hanem *Babits* Mihály is előhozakodott kongregacionista ifjúságával. Igaz, hogy tovább nem is ment. S az is igaz, hogy a nagy gárda többi tagja: *Juhász* Gyula, *Móricz* Zsigmond, *Tóth* Árpád inkább semmit sem mondott, vagy helyell-közzel, szóval vagy tettel, a maga módján ellentmondott.

Visszont — *Kosztolányi* Dezső húsz évvel túlélte 1920-at és a „Pardon”-rovatot. *Juhász* Gyula és *Tóth* Árpád mindig hívek maradtak önmagukhoz, míg *Babits* Mihály élete utolsó idejében fejezte ki klasszikus ítéletét a „Jónás”-ban. S még *Szabó* Dezsőt is hiába keressük a nyilas irodalmárok között.

Ady 1920-ban valószínűleg szidott volna minket.

De ugyanannyi valószínűség van abban, hogy 1943-ban, a nyilasokat szidta volna.

Perlrott-Csaba Vilmos: Tájékp
(Az OMIKE IV. Képzőművészeti Kiállításán)

DR. GRÓZINGER M. JÓZSEF:

INTUICIÓ ÉS KINYILATKOZTATÁS JEHUDA HALÉVI ISTENSZEMLÉLETÉBEN

A vallásfilozófia egyik még maig is megoldatlan problémája: a tudomány és a hit, a *gnózis* és a *pisztisz* viszonya, a vallás és a bölcsélet, a filozófia és a teológia kapcsolata. A két terület összefüggését kutatva, egyesek az együvértartozás mellett döntenek, mások pedig a különválasztás mellett foglalnak állást. Azok, akik a hit és a tudomány rokonságát tanítják,¹⁾ abból indulnak ki, hogy minden igazság Istentől ered. Nemcsak a színáji igazságok származnak Istentől, hanem a kinyilatkoztatott ígéket észszerűen magyarázó elvek is isteni igazságok, lévén az emberi ész a kutató elmének isteni ajándéka. *Jehuda Halévi* azok közé a filozófusok közé tartozik²⁾, akik a vallás és bölcsélet egybehangelésének elvi ellenfelei. Ezek szerint a gondolkodók szerint az észfilozófia és a kinyilatkoztatási igazság, a platói-arisztoteleszi metafizika és a bibliai teológia közti szintézis lehetetlen. Ha én Istent elgondolom, filozófiai spekuláció útján felfogom és diszkurzív módon megértem, akkor már nem abszolút Isten, hanem az én elgondolásom Istene. Isten csak kinyilatkozás útján abszolút Isten: nem én gondolom Istent, hanem Ő kinyilatkoztatja magát. *Jehuda Halévi*, a biblikus *chacham lév*, a szívével gondolkodó filozófus Istene sem Arisztoteles Istene, hanem Ábrahám Istene. Mint ezt S. D. *Luzzato* kifejti, *Jehuda Halévi* az ő istenképét nem az atticizmus diszkurzív eszközeivel, hanem az ábrahámizmus észfölötti kategóriáival alkotja meg. *Jehuda Halévi* Istent nem az elmélet, hanem az élmény, nem a spekuláció, hanem a megélés síkjáról szemléli. Az éssen kívül van még más emberi felfogóképesség: a biblikus *chochmat lév*, a szív bölcsesége, egy új látás- és felfogásmód, egy transzracionális és metalogikai ismeretmodus, amely felülemelkedik a közönséges emberi ismeretmódon. A hit alogikus elemei nem az *ordre de raison*, nem az ész intellektuális síkja felől, hanem a *logique du cocus* (Pascal), a szív logikájával közelíthetők csak meg *Jehuda Halévi* vallás szemléletében.

Ha a modern filozófia-áramlatok közt keresünk analógiákat *Jehuda Halévi* bölcselkedéséhez, akkor elsősorban *Bergson* életfilozófiáján akad meg a szemünk. A 12. századi szívlogika és a 20. századi intuicionizmus egyformán indít hadat a túlzott intellektualizmus, az ész egyeduralma ellen. *Bergson* bioszofijája az értelemmel szembe szegi az intuiciót. Az értelem csak a dolgok általános, közös mozzanatait fogja fel, az intuícióval ellenben a dolgok helsejébe helyezkedünk, hogy megpillantsuk és szemléljük azt, ami egyszeri és egyetlen lényeg. *Bergson* vallásfilozófiáját itt nem tárgyalhatjuk.³⁾ Csak azt jegyezzük meg, hogy míg *Bergson* intuicionizmusa az erkölcs és a vallás forrásainak kutatásában *végződik*, addig *Jehuda Halévi* ábrahámizmus a vallás forrásainak kutatásával *kezdődik és végződik*. A vallás forrása pedig nem a tudományból, hanem a litéből fakad. Az értelem szárnyain sohasem emelkedhetünk Istenhez, oda csak az érzelem visz, az Isten utáni vágy, az iránta való szeretet, az abszolútum utáni sóvárgás. A vallás főigazságait nem a gondolkodó elme, hanem a történelemben megvalósult isteni gondviselésbe vetett megtántoríthatatlan hit nyújtja. A hit nem azon fordul meg, hogy én igazságait belátom-e vagy nem, hanem azon, hogy Isten kinyilatkoztatta. A hit helyességét nem a tudományos kutatás, nem a filozófiai spekuláció igazolja,

hanem Isten örök és csalhatatlan tekintélye. *Jehuda Halévi* vallás szemlélete tudomány- és filozófiaellenes. Antiscientizmusát és antifilozófizmusát a következő érvekkel támasztja alá:

A filozófia megtölti az ember fejét és agyát fenséges gondolatokkal, de szívet, érzésvilágát, kedélyszükségeit nem elégíti ki.⁴⁾ A filozófiai irányok ellentmondanak egymásnak, — amit az egyik felépített, azt a másik lerombolja. Ha igazságuk abszolút volna, nem merülhetne fel ellenük kétség. A sok ellentmondó nézet azt bizonyítja, hogy nincs tartós alapjuk, csak észjátékon (*lusus ingenii*) nyugszanak, ami az abszolútumot sóvárgó szív vágyódásait nem csillapítja. De nemcsak a logika nevében támadja a filozófiai megismerés helytállóságát, hanem az etika nevében is. Nemcsak az igazság abszolútságába vetett bizalom rendül meg a különböző filozófiai iskolák folyton váltakozó nézetei miatt, hanem az erkölcs örök törvényeinek kötelekei is meglazulnak, ha nem a hit megingathatatlan pilléreibe kapaszkodnak. Az egymással hadakozó bölcséleti elméletek nyomán keletkezett szkepticizmus az erkölcsi értékek rela-

Erdei Viktor: Sátorosünnep
(Az OMIKE IV. Képzőművészeti Kiállításán)

tivizálását vonja maga után. A filozófia meddő spekulációi nemcsak a logikai, de az erkölcsi igazságokat sem szavatolhatják. Az erkölcsi igazságait egyedül a hitigazságok garantálják, a hitigazságok pedig nem fogalmi, diszkurzív módon érhetőek fel, hanem sajátos szellemi (prófétai) látásmóddal. Evvel a szellemi látással rendelkeztek őseink a Szináj hegyén és aki Istent akarja megismerni, annak ezekkel a szellemi szemekkel kell rendelkeznie. A prófétai látás, a szentség, a szent szellem, a *ruach hakodes* meg szálltságával közeledünk Isten közvetlen szemléletéhez. Ez az istenszemlélet biztosítja számomra az erkölcsi törvények isteni eredetét és igazságuk abszolútosságát, nem pedig a tudományos kategóriákkal dolgozó filozófus istenképe. A filozófus is istenismeretre tör, de amíg nála a megismerés célja maga az ismeret, addig az „isteni és bölcs szellemtől megszállt”⁽⁵⁾ istenkereső — erkölcsi tökéletesedését és étosza tisztaságát célozza. A tudomány gyarapítja ismereteinket és élesíti eszünket, de erkölcsiségünket és az erkölcsöt fenntartó jámborságunkat nem mozdítja elő.⁽⁶⁾ Erre egyedül a kinyilatkoztatás képesít bennünket.

A kinyilatkoztatás sugallja *Jehuda Halévi* istenszemléletét. Ő időrendben az első zsidó filozófus, aki vallásunk igazságainak kritériumait nem a bölcsletheben, hanem magában a zsidóságban, a Tórában találja meg. A zsidó forrásokból merítő és a Tórában gyökerező, tehát judeocentrikus gondolkodású *Jehuda Halévi* nem az ész, hanem a hit feltétlen uralmáért harcol és a hitnek tulajdonítja az előjogot az észszel szemben. A zsidó vallás ezért fölötté áll minden filozófiának, törvényei észfölötti eredetűek, nem a filozófiai spekuláció, hanem a kinyilatkozás eredménye. A tudomány, mely az isteni eredetű Tórával szemben az emberi ész műve, csak a hit támasztéka gyanánt hasznosítható. Mintegy megelőzve a XVI. századi kabbalisták tanítását, mely szerint a tudomány csak a főzőnő és sütőnő szerepét játszhatja a Tóra mellett,⁽⁷⁾ *Jehuda Halévi* is csak alárendelt szerepet juttat a tudománynak a hittel szemben, mely nem a *logosz* fogalmi konstrukcióinak, hanem a vallásos tapasztalatnak a műve. A teológia nagy kérdéseit a tudomány nem képes megoldani. Így pl. az isteni preszciencia és az etikai indeterminizmus, Isten mindentudása és a szabad akarat áthidalhatatlan ellentét marad a filozófia síkján, ellenben a vallás síkjára tolvódva elsimulnak a nehézségek és a „görbék egyenesekké válnak”.

A szinájai élmény egyedül, amelyet az igazán vallásos zsidó naponta átél,⁽⁸⁾ bizonyítja Isten jelenlétét és gondviselését, minden hatalmát és mindentudását. Az isteni mindentudás és az emberi szabad elhatározás, a *jedia* és a *bechira* nagy problémája csak a kinyilatkozás észfölötti hite mellett nyerhet kielégítő megoldást, nem pedig a tudomány és filozófia tekervényes következtetései mellett. A tudomány álláspontján az okozatiság elve dominál, melynél fogva mindennek megvan a maga oka, ami alól az akarati cselekvések sem képeznek kivételt. A szinájai élmény azonban szabadabbá avatja az embert, mert Isten szabad elhatározására bízta a jó és a rossz közti választást.⁽⁹⁾ Minden szükségszerűen történik a világon, az emberi cselekedet azonban saját elhatározásunk következménye. Mert bár Isten tudja, hogy mit fog az ember cselekedni, de cselekedetének nem Isten előretudása az első oka, hanem az ember szabad választása. Nem hárihatja tehát cselekedeteinek következményét az isteni akaratra, mert cselekedeteinek indítékai nem ott, hanem saját elhatározásában vannak. Tetteiért jutalmazható és büntethető és a parancsolatok betartásáért felelősségre vonható. A vallás állandóan tanít és nevel a jóra, az ember tehát tudja, hogy mi a jó és a rossz, csak választania kell a kettő között.

A lángelkű költő, a mélyenszántú gondolkodó első és utolsó szava: Isten parancsainak feltétlen követése. A cae-

lekedeteit szabályozni tudó zsidó ember legyen zsidó minden tetteiben, szíve minden dobbanásában és lelke minden megnyilatkozásában. A tudomány nem tesz boldoggá, a filozófia nem tesz nemessé és a zaklatott lélek háborgása csak Istenben talál megnyugvást. Végrendeletszerű *Jehuda Halévi* tanítása a mindenkor zsidóságnak. Mi nemcsak *ám Adonáj*, Isten népe, hanem *nachlat Adonáj*, Isten öröksége is vagyunk. Isten örökségének kizárólagos feladata és kivételes küldetése: a vallásos kultúra egyedüli ápolása. A ma horzalmait szenvedő Izráelt is vallásos kultúrájának féltve őrzött kincse, a Tan betűjéhez való görcsös ragaszkodása fogja megváltani.

1. Philo, Szaadja, Maimonides, stb. — *Descartes* hívő lélek volt, *Bacon* a filozófiától várta az ateizmus legyőzését és *Leibniz* Theodiceáját *Bayle* szkepticizmusa ellen irányított előszóval vezeti be, amelyben a hit és az ész meg egyezéséről (De la conformité de la foi avec la raison) értekeznek. — 2. *Jehuda Halévi* kortársai közül megemlítjük R. Josef ben Cadikot, aki „olam kátán” (Kis világ) c. művében küzd a filozófia és általában a tudomány, illetve Aristoteles ellen (L. S. *Bernfeld*: Daat Elohim — Isten megismerése), Varsó, 1897. — 3. *Geschichte der Jüdischen Philosophie* u. d. j. Philosophen c. munkám harmadik kötetében (von H. Cohen bis Fr. Rosenzweig, kéziratban) nagyobb tanulmányban részletesen foglalkozom *Bergson* egész filozófiájával. — 4. A (görög) bölcslethez nincs gyümölcs, csak virága (*én la peri, ki im perachim*), mondja költő-filozófusunk. — 5. *Ruach Adonáj, ruach chochma* (Jes. 11, 2.). — 6. A XVIII. században keletkezett chasszidizmus még a Talmud-tudományt is károsnak tartja, mert a sok tanulás lehetetlenné teszi a *devékut*. Istenhez való ragaszkodásunkat, és elfelejteti velünk az istenfelelmet. *Best* egyik rajongója attól félt, „hogy nagyobb tudós lesz, mint jámbor — *ich sol nit sein kliger, eider frimer*”; (S. *Dubnow*: *Toldot hachassidut, széfer rison*. A chasszidizmus története, első könyv, Tel Aviv, 5690). — 7. S. *Alkabec* szerint azok a nagy zsidó kutatók, akik világi tudománnyal is foglalkoztak, csak kiegészítői (sütőnő, főzőnő) voltak a Tórának. A Tórát ezért rózsához hasonlítja, melyben van illat, iz, míg a tudomány a rózsza körüli tövisiek. — 8. Isten nemcsak a Szinájnál jelenlévőknek nyilatkozott meg, hanem utodaiknak is (Móz. V. 29, 13–14). — 9. Az ember szabadságára bízta Isten, hogy az élet és a halál között az életet választhatja (Móz. V. 30, 19).

ZSIGMOND EDE:

ŐRSÉGEN

*Őrségen voltam tegnap éjszaka,
vigyáztam elbóiskolt ják között
a szépenhímzett sárga szalagokra,
miket a hold az útra rákötött.*

*Vigyáztam arra: csöndes madarak
s virágok álmát zaj ne űzze szét,
s mert vigyáztam, a tisztáson a ház is
kinyújtózott és lehunyta szemét.*

*A fű a földön, mint kire ügyelnek,
pihent, tudván, hogy közben egyre nő,
mély nyugalomban úgy pihent a tájék,
mint anyatejvel táplált csecsemő.*

*E biztonságos béke rám is átszállt,
szétoldott bennem rosszkedvet, csömört,
— az égietől jött e jó derű,
de belőlem is tiszta fény ömölt,*

*mert tudtam: mi is nővünk észrevétlen,
hát eljövendő napjaink nagyok!
Őrségen voltam, jegyvertelenül,
de fényesebben, mint a csillagok...*

SÓS ENDRE:

HÉBER KÖLTŐK MAGYARORSZÁGON*

Volt egy időszak — a századforduló előtti és utáni két évtizedre gondolok — amikor a liberalizmus úgynevezett „fénykorának“ zsidó primhegedűsei olyan nótákat húztak, amelyekkel az örök floszemitizmus álom-világába ringatták a tisztán nem látó zsidó rétegeket. Ebben az ábránd-korszakban — amelyből az 1920-as évek elején rettenetes lelki válságra ébredt a magyar zsidóság kilencvenkilenc százaléka — nem volt meglepő, hogy a magyar zsidóság körében alig-alig reklamáltak a régi héber költőket és szinte senki sem tudott arról, hogy nemcsak régi, de új héber költők is vannak a világ különböző tájain, közöttük olyan komoly tehetségek, akik világirodalmi mértékkel mérve sem alábbvalók az első vonalbeli nagy lírikusoknál.

Akármiylen furcsán hangzik: a héber és jiddis költők magyar nyelven való megszólaltatását ezidőben főként keresztény egyetemi tanárok és irodalombúvárok kívánták, akik kíváncsiak voltak arra, hogy hogyan fest a költészet tükrében az igazi zsidó lelkiiség és szellemiség, mert itthon, sajnos, legtöbbször csak olyan zsidó lelkiiséggel és szellemiséggel találkoztak, amely nagyrészt az ő utánzásukban merült ki.

Hogy a keresztény szellemi elit egy része mennyire várta a zsidó irodalom megszólaltatását, azt misem bizonyítja jobban, mint az a körülmény, hogy *Makai Emil héber fordításait szívesen köszöntötték a Petőfi-Társaságban is, ahol Kiss Arnold jiddis fordításai sem találtak zart kapukra. Patai József héber fordításai a még előkelőbb Kisfaludy-Társaságban találtak méltánylásra. Sőt, nem szabad meglepedkeznünk arról sem, hogy Patai József a magyar állam ösztöndíjával tanulmányozhatta az oxfordi kéziratárban a középkori héber költők munkáit.*

II.

Makai Emil és Patai József: ezt a két nevet jól meg kell jegyeznünk. Makai Emil és Patai József olyan korszakban közvetítették úgy a magyar kultúra, mint a magyar zsidóság számára a héber irodalmat, amikor az a zsidó körökben nem volt divat.

1892-ben jelent meg *Makai Emil Zsidó költők* című kötete, amely *Ibn Gabiról, Juda Halévi, Samuel Hanagid és sok más, a XI-től a XIV. századig terjedő időben élő héber költő verseit* tartalmazta.

1906-ban látott napvilágot *Patai József Héber költők* című kis antológiája, amely már nemcsak régi, hanem új héber költőket is bemutatott. *Ez a kis versgyűjtemény egyre bővült és egyre teljesebb lett.* 1910-ben és 1912-ben adta ki az *IMIT* a *Héber költők* meggyarapodott, kétkötetes változatának első és második részét, amelyek már a magyarországi héber irodalom sok érdekes gyümölcsét is szervirozták. 1922-ben pedig a *Múlt és Jövő* hozta könyvpiacon a *Héber költők* ötkötetes kiadását, amely szinte teljes áttekintést, grandiózus revüt adott az addigi héber irodalomról és amelyhez *Patai József, előszó helyett, jelentős irodalomtörténeti tanulmányt* írt.

Ha összehasonlítjuk *Makai* és *Patai* műfordításait, akkor azt kell mondanunk, hogy *Makai volt a művészibb, de egyben felületesebb és Patai volt a pontosabb és filológiai megbízhatóbb.*

* Részlet az ismert publicistának a Pesti Izraelita Hitközség kulturális-társadalmi ügyosztályának a VIII. kultúrmatinéján tartott előadásából.

Makai Emil főképpen hangulatokat és gondolatokat akart tolmácsolni. *Így azután tizenöt-húszsoros héber költeményekből néha ötven-hatvansoros magyar versek születtek, viszont nyolcvan-százsoros héber költői művek néha húsz-harmincsoros magyar versekké zsugorodtak össze.* Az aztán más lapra tartozik, hogy a nagy magyar versekben meglepően megnyilatkozott a kis héber költemények hangulata és a kis magyar versekben hihetetlen erővel lüktetett a nagy héber költemények szellemi vérkeringése.

Hogy jól megértették: *Makai Emil* ugyanazt csinálta a héber költőkkel, mint — mondjuk — *Faludy György* a közelmúlt időkben *Francois Villon*-nal, — *nem fordította, hanem mesterien, de korlátlan szabadsággal átköltötte őket.* Koncentrált hangulatukat átöntötte az új kisebb költeményekbe, vagy felhigitott gondolatukat betöltötte az új nagyobb változatokba.

Patai József nem vállalkozott ilyesmire, hanem filológiai alaposággal törekedett visszaadni magyarul az eredeti héber vers konstrukcióját. Tisztelettel, szinte saruit levéve, lépett be a héber költészet templomába.

A kétkötetes kiadás előszavában *Patai József* megállapította, hogy a héber költők fordítójának sajátos helyzete van. „Minél közelebb áll két nyelv frazeológiája egymáshoz, annál könnyebben lehet az egyikből a másikba költői termékeket átvinni. *A héber nyelv frazeológiája pedig teljesen izolált.* A középkori héber költő olyan publikumnak írt, amely jártas volt a bibliában, emlékezett az imákra és ismerte a talmudot. Egy-egy versszak, egy-egy verssor, sőt egy-egy kifejezés, vagy szó előidézi valamelyik ima hangu-

Friedbauer Béla: *A gyász*
(Az *OMIKE IV. Képzőművészeti Kiállításán*)

latát, rezonál, mint valamelyik bibliai vers visszhangja, vagy célzást tartalmaz a talmud valamelyik ágáéi, sőt haláchai passzusára. Ha lefordítjuk, csupasz, fakó szavak állanak elöttünk, minden rezonancia nélkül. *Héber költőket tehát nem lehet, vagy legalább csak ritka helyen lehet úgy fordítani, mint Sapphot, vagy Tibullust, követve az eredetit lépten-nyomon...* A fordítónak tehát sokszor bizonyos intuícióval kell kiéreznie a versekből az értelmet és a hangulatot, hogy átültethesse azt, amit a költő kifejezni akart. És az ilyen alkalom könnyen elkalandozásra csábíthatja a költői közvetítőt. Ezzel azonban csak némi szabadságot óhajtottam biztosítani a héber költők műfordítói számára. *De nem helyezkedtem arra az álláspontra, hogy lehet egy tizenegysoros héber szonettet ötvenhatsorosra kinyújtani, vagy hogy kiadhatja valaki a saját verseit a héber költők neve alatt, mint némelyek tették.*"

III.

Makai Emil és Patai József mellett, a századforduló előtt és után senkisé foglalkozott rendszeresen héber költők átültetésével. *Lów Immanuel, Perls Ármin, Hevesi Simon, Stern Ábrahám, Vajda Béla, Szegő Arnold, Gerő Attila, Kecskeméti Lipót, Gábor Ignác és Neményi Endre* csak egy-egy zsolttár-részletet, vagy héber költői művet fordítottak le.

A modern héber líra antológiáját csupán az elmúlt évben kaptuk meg, amikor *Schnabel László* kiadta *Mai héber költők* című munkáját, amelyhez finom előszót írt. Ugyancsak ő állította össze az *OMIKE Sajtócsoportj*-nak tavalyi és idei évkönyvében a héber költők egy-egy kisebb gyűjteményét. Tekintve, hogy ez az évkönyv minden esztendőben meglehetősen széles rétegekhez jutott el, a modern héber lírikusok nevét és egy-egy versét kezdik már sokan ismerni.

A héber költészet iránt érdeklődő magyar zsidó publikum most azután komoly, mesteri kalauzt is kapott *Klausnec* professzor modern héber irodalomtörténetének magyar nyelvű változatában.

IV.

Az előbb a héber költők magyar fordítóival foglalkoztunk. Most a magyarországi héber költészetet szeretnénk ismertetni. *Talán kevesen tudják, hogy Magyarországon a XIX. század elejétől kezdve akadt több jelentékenyebb héber irodalmi kísérlet és nemcsak a héber irodalom nagy alkotásai születtek magyarul, hanem a magyar irodalom remekei is eljutottak hazánkból, héber nyelvre átültetve, távoli országok távoli olvasóihoz.*

De ez a magyarországi héber irodalom, sajnos, irodalomtörténeti szempontból még mindig nincs kellően feldolgozva, ugyanúgy, ahogy hiányzik a keresztény szerzők héber nyelvű alkotásainak irodalomtörténeti áttekintése is. (Milyen kevesen ismerik a külföldi egyetemeken tanult magyar diákok héber köszöntő verseit a XVII. századból! Pedig körülbelül ötven ilyen maradt fenn. És milyen kevesen tudnak *Kelp Márton*nak arról a nagyszerű héber orációjáról, amelyet *Apafi Mihály* fejedelem ravatalánál tartott!)

A XIX. század folyamán és a XX. század elején — a pesti *Südfeld Gábor*, a móri *Leuisohn Salamon*, a szenicei *Schönfeld Baruch*, az aradi nagy *Chorin Áron*, a pozsonyi *Dukesz Lipót*, az ugyancsak pozsonyi *Moskovitsch Cevi*, a kaposvári *Bergel József*, a csomai *Bolgár Mózes*, a ladoméri *Baum Elemér*, a nagybocksói *Holder József* és néhány más héber pionir-költő versei mellett — főképpen három héber költő műveit kell megemlítenünk: *Bacher Simon*, *Patai József* és *Avigdor Hameiri* alkotásait. (Inkább a kuriózumok világába tartozik, hogy *Horn Ede*, a későbbi államtitkár és *Heilprin Mihály*, az 1848-as rezsím belügyminisztériumi sajtófőnöke, szintén írtak héber verseket.

Heilprin Mihály fordította első ízben héberre *Vörösmarty néhány költeményét.*)

A lipótszentmiklósi *Bacher Simon* összegyűjtött héber műveit nagy fia, *Bacher Vilmos* adta ki apja halála után. *Bacher Simon* megszólaltatta a Biblia nyelvén *Petőfi*, *Vörösmarty* és *Arany* költeményeit is.

Patai József 1902-ben, még fordításait megelőzően jelentette meg ifjúkori héber verseit. Az ódávidházi *Avigdor Hameiri* — aki hosszú ideig *Ady* istenes verseinek hatása alatt állott, de kinn Palesztinában megtalálta a saját hangját — *Madách*-ot és *Ady*-t tette a szentföldi zsidóság szellemi kincsévé. *Az ember tragédiájá-nak héber fordításáért a Magyar Tudományos Akadémiától elismerésben is részesült.*

Ha a magyarországi héber irodalom története tisztázva lenne, biztos, hogy ez helyet kapna az eljövendő idők magyar irodalomtörténeteinek függelékében is, ugyanúgy, ahogy helyet kapott például *Pintér Jenő* nagy irodalomtörténetében a magyarországi latin irodalom, vagy a magyarországi német, tót, szerb és román irodalom is.

Annál is inkább, mert egyáltalán nem túloz az, aki megállapította, hogy kevés nemzsidó költemény szólalt meg többször héber nyelven, mint a *Himnusz* és a *Szózat*. A *Szózat* egyik első héber fordítója *Schiller-Szinessy* eperjesi rabbi, a későbbi cambridge-i egyetemi tanár volt.

REICHARD PIROSKA:

ÖRÖKSÉG

— A KÖLTŐ HAGYATÉKÁBÓL —

Zsidó vagyok.

Apám, Áron törzsének késő sarjadéka,
komor volt, hallgatag és lobbanékony.
A többi testvér-törzsekénél szigorúbb
rendelés örködött életén-halálán.
Ötezer évnyi szenvedés
emléktelen emlékéit vitte vállán.

Anyám szép volt és szelid,
tevékeny kézzel és türelmes szívvel
derűt, enyhülést sugárzó.
Szemében titkos égi jegy.
Dávid házának lányai
voltak ily szépek és szelidek.

Zsidó vagyok.

A tizenhat millióból egy.
Örök ígéink és zoltáraink
szívemben magyarul visszhangzanak;
szerte a föld minden népeinél
vallják és énekelik
száz meg száz nyelveken
tizenhatszor meg tizenhatszor tizenhat milliók.

Zsidó vagyok.

Egyetlen örökségen
az ősi hitnek büszkesége és alázata;
ötezer év reménytelen reménye;
bűneinkben és töredelmeinkben
nem szikkaszthatta ki közöny,
nem perzselhette el a gyűlölet,
nem olthatja ki könny és vérözön;
szívemnek minden dobbanása vallja:
hogy egy a Törvény földön-égen.
betölt minden időket-tereket:
az Örökkévaló egyetlen egy Isten,
és minden földi emberek
egytestvérek vagyunk.

VIRÁGNÉ LUSTIG SÁRI: ÉS MÉGIS OTT VOLT...

Reb Mendel elgyötörtén ejti fejét a könnyáztatta, nyitott szent könyvekre.

Hiába volt hát minden könyörgése, kétségbeesett javeszékelése! Görnyedt, alázatós, megtört lélekkel hiába döngötte az Ég kapuit, azok zárva maradtak forró imádsága és véres könnyei előtt. Félőrülten kutat családjában, vajjon melyik ősenek átkos bűne szállt házára negyediziglen, hogy számára nem volt irgalom, nem volt kegyelem és ilyen keserves megpróbáltatással sujtotta az Ég.

Ott fekszik előtte halálos ágyán némán, szólanul szelídlelkű, jóságos felesége. A legjámborabb, legdrágább asszony, aki, ha másokért kellett áldozni, másokon kellett segíteni, mindent megtett, még a lehetetlent is legyőzte, hogy az elesettet, az Élet nyomorultját megmentse. Fáradt lábával reggeltől estig elfülő lélekzettel loholt a jócselekedetek után — és most itt fekszik tehetetlenül. Mindig csak áldást osztó, segítő kezei hervadtan hullnak alá, mint tört liliomok. Nem volt segítség, nem tudta a földön visszatartani sem férje fájdalmas szeretete, sem gyermekének mélységes kinszenvedese, aki dermedt szívvel teljesen megsemmisülve omlik oda halott anyja lábához. A fiatal leány mellett vőlegénye áll komor bánattal az arcán. Ő is odaroskad a halott ágya elé és védőn karolja át menyasszonyát, mintha ő akarná felfogni azt a rettentetes csapást, mely Rácheljét a földre sujtotta. Ott görnyed az ifjú jegyepár szétmarcangolt, vérző szívvel, megfagyott lélekkel és lázban égő szeméit panaszosan emeli az Ég felé.

Míg csak pislogott benne az élet, míg csak el nem szállt belőle a lélek, a szegény édesanya egyetlen kívánsága az volt, hogy leánya esküvőjét Ros-hódes napjára tűzék ki, hogy azon már felépülve, egészségesen jelen lehessen ő is. És éppen ma, Ros-hódes napján horította be életüket a fekete gyász. Sanyargató hőjtökkel, forró, könnyes imákkal, áldozásokkal és szent fogadkozásokkal hiába ostromolták az Eget, hiába várták szívzorongva, reszketve, hogy a nagybeteg jobban lesz és teljesülhet utolsó, forró kívánsága: ott lehet gyermeke esküvőjén, — a hajszolt, elgyötört szív nem bírta tovább. Már egy héttel előbb teljes agóniába esett, de a lelek nem bírt elszakadni a fájdalmas testtől, mert még várt valamire. Borzasztó volt, hogyan viaskodott a láthatatlan rémmel. Mikor réveteg tekintete ráesett az ágya előtt imádkozó gyermekeire, kintől vonagló, eltorzult arcán két nagy, kövér könnyesepp gördült végig. Látszott rajta, hogy erőlködik és végső, kis erejét megfeszítve, lesóványodott vértelen két kezét ökölbe szorítva, artikulálatlan hangon hörögte:

— Okvetlenül ott akarok lenni az esküvőn!

*

És ott volt.

Alighogy leemelték az ágyról a halottat és a megrázó zsidó rítus szerint a földre fektették, a nagyhirű caddik, a szenteletű rabbi lépett a szobába. Az égbekiáltó fájdalom zokogás elhalkult, a gyászolók a rabbira bámultak, aki ilyen szokatlan időben jelent meg a halottas háznál.

A rabbi a halotthoz lépett. Halkan, megrendülten imádkozott, majd egy pillanatra felemelte a fekete leplet a halott arcáról és a síri csendben beszélni kezdett hozzá:

— Málke bász Blüme! Eljöttem, hogy megmondjam

nedek: teljesülni fog utolsó kívánságod. Ott leszel gyermeked esküvőjén. Hiszen csak ezért maradtál itt, csak erre vártál... már egy héttel előbb elmentél volna...

A rabbi jól látta, hogy a halott fájdalmasan eltorzult arca megenyhült és elkínzott vonásai boldogan kisimultak. A lehúnyt szempillákou egy fényes könnyesepp rezeg. A végső tusa sajtolta ki? Talán már előbb is ott volt és csak most vették észre? Vagy most hullott ki a halott szemekből?

*

Ráchel hideglelős fogvacogással, lázas önkívületben engedelmesen tűri, hogy menyasszonyi ruhába öltöztessék, hogy hófehér fátyolha burkolják és fejére mirtuszkoszorút tűzzenek. Minden erejét össze kell szednie, hogy össze ne roskadjon a gyötrelmes emlékek súlya alatt...

... Mennyire készülődött az áldott lélek erre a napra! Csinosította, szépítette magát, hogy tetsszen a gyermekeinek. És milyen boldogan ábrándozott első kis unokájáról, akit ő fog majd megtanítani az első bukdácsoló lépésre, az első gögicselő szóra. A Ráchel kelengyével egyszerre már a habakelengyét is elkészítette. Heteken, hónapokon keresztül slingelte a pólyavánkosokat és horgolta a kis rekliket és főkötőket. Közben magához szorította és boldogan csókolta az édes kis holmikát. Megfogta a jegyese kezét, rajongó áhitattal nézett a szemükbe, szerelletes anyai szíve tele- itta magát az ő szépségükkel, üde fiatalágukkal és úgy gyönyörködött bennük.

Zádor István: Arckép
(Az OMIKE IV. Képzőművészeti Kiállítására)

Nem, nem lehet kibírni ezeket az emlékeket!

Ráchel félájultan borult anyja holttestére és olyan kervesen, nagy zokogás rázza, hogy majd a lelke szakad ki belőle. Kétségbeesett édesapja alig tudja onnan elvon- szolni.

*

És amíg egyik szobában a halott édesanya fekszik ki- terítve, a másik szobában a szent rabbi utasítására fel- állítják a baldachint.

Az egész testében remegő, lázasan támolygó Ráchel a rabbiné vezeti a sápadt vőlegény körül. Senki sem tudja megfejtetni azt a sugáros ragyogást, mely ott fénylik a szent rabbi arcán. De a rabbiné már tudja. Olyankor szo- kott ez lenni, mikor férjének Isten kegyelméből látó- mása van.

Igen, ő látja, hogy a menyasszony törekeny alakját köd- szerű, fehér gomolyag öleli körül, a teattelen fényesség a menyasszony körül imbolyog, a halott édesanya szelleme

átfonja szívéből szakadt, egyetlen gyermekét és vezeti körül a chüpe alatt.

A menyasszony arcán túlvilági titokzatos mosoly dereng. Ő is érzi a szellemkarok lágy ölelését, körülötte angyal- szárnyak halk suhanását hallja és fülébe kiszendedett édesanyja hangja suttog:

— Itt vagyok, Ráchele... Itt vagyok, gyermekem!...

Ráchel most már tudja, hogy édesanyja nem hagyta őt el. Vele marad továbbra is. Mélységes szerelme oly erős, hogy a síron túl sem szűnhet meg sohaem. Szent szelleme a nehéz órákban feljön majd a siri világból is, hogy vir- rászson és öröködjön fölötte.

Ráchel erősen tartja magát. Nem akar önkívületbe esni. Ezt az utolsó éjszakát édesanyjával együtt akarja töl- teni. Az egész násznép a halottas szobába vonul és a fia- tal pár a virrasztókkal együtt imádkozza végig a halott lelkiüdvéért könyörgő zsoltárokat.

Másnap eltemették a halottat és az új asszony meg- tépett ruhában és megtépett szívvel leült apja mellé a földre gyászolni.

LUDWIG AUGUST FRANKL.*

A „RÁCHEL”-BŐL

*Van valami, mit az ember
nem feledhet el soha:
melege az anyaölnök
s meghitt, csendes otthona.*

*Ó, jaj annak, aki árván
bolyg a nagyvilágon át,
s mindkettőtől számkivetve
nézi messziről honát.*

*Kánaán, apáink földje,
hol pataokban foly a méz,
hol a cédrus koronája
örökös, kék égbe vész,*

*hárják földje, pálmák földje,
igéretnek földje, te,
el-kiüzve él öledről
Izraelnek nemzete.*

*Tikkasztó vad pusztaságon,
bérceken, hol fúj a szél,
s partján minden tengereknek
e nép szerteszórva él.*

*Egy Benóni itt a földön,
bolyg s a Messiásra vár,
és reméli, nemsokára
visszatér honjába már.*

*De jaj, őseit feledte,
rontja üldözés s a gúny,
és a hosszú szolgaságban
napja is már majd kihúny.*

*Bálványt választott magának,
melynek balgán még örül,*

*ugy táncol bolondul ismét
az aranyborjú körül.*

*Pészach éjjelén biborszín
borral tölt meg egy pohárt,
hatha jön a láthatatlan
ívó, a rég várva-várt.*

*Félig-értett dalt dalolgat
e szent pészach-éjszakán:
„Ó, Urunk, kinyilik-é még
mielőttünk Kánaán?”*

*Am de tárd ki a kapút,
kikötőt is neki —
s nem megy! Dala pusztá szó volt!
Szószertint ő nem veszi!*

*Mint ahogy nem vágy a napra
a rég rabként senyvedő,
őt is a fény megvakítja,
szabadságtól reszket ő.*

*Ó, anyánk, vigasztalásunk,
szivünk érted úgy eped!
Szállj ki már mohos sirodból,
unjuk ezt az életet.*

*Hiszen áldásod hatalmát
mindig közlötted velünk,
valahányszor fellegésre
fordult a mi életünk.*

*Hogyha kaptunk oly parancsot,
tagadjuk meg az Urat,
te segítél, hogy a néped
elviselt gúnyt s lu maradt;*

*kincseik mind eldobálták
éjszakába, szélbe ki,
boldogan, hogy mégis ők a
ledőlt templom őrei.*

*Ama szüzön a te képed
tündöklő visszénye volt,
melytől a buja királynak
szíve Eszterhez hajolt.*

*Ha egy férfi lámpafényénél
tőpreng, egy törzsünkbeli,
te teszed, hogy a lámpa, lángját
mint egy zászlót lengeti.*

*Jöjj és gyűjtsd szeliden össze
szivünk minden sugarát,
s tedd, hogy már a nap ragyogva
törjön éjszakánkon át.*

*Önts honvágyat magzatinkba,
hogyha őket vágy telé
Kánaánba úgy irányítsd
tűzfelhőként — ég felé!*

*Minden tagjában fajunknak
a hit, mint egy égi fény,
lángoljon, az majd vigyáz rá
e világnak éjjelén.*

*Viseld el, ha kigúnyolnak!
Mindétig ragyogj az éjbe!
Így váljon dicső valóvá
az örök zsidó regéje.*

Komlós Aladár fordítása

* Mult századi osztrák zsidó költő. Az utolsó főpap-című költeményét Arany János fordította magyarra.

LOHR MÁRIA

Gyár és központ:
VIII., Baross-utca 85. sz.
Telefon: 130-237, 144-302.

„KRONFUSZ”
VEGYTISZTÍTÓ ÉS KELMEFESTO

ÚJ KÖNYVEK

DR. HEVESI FERENC: AZ ÓKOR ZSIDÓ BÖLCSELETE. Minden bölcselettörténeti módszernek megvan a maga egyéni karaktere: egyéni finomsága vagy fenséges emelkedettsége. A pozitivisták történetírót, ki a forráskutatásban véli megtalálni a történész munkájának lényegét, talán legtalálékonyabb a dór oszlop egyszerű faragatlan tömbjéhez hasonlíthatjuk, mely mintha hatalmas szirtként magából a földből nőtt volna ki; egyszerű, de természetes és valami mélyeséges tisztaleletreméltóság van benne. Egészen más jellege van a francia történetírásnak, mely nem a részletekre fekteti a súlyt, hanem messzi távlatokból a nagy egészről akar képet nyújtani és ezzel az ion oszlop könnyed háját, kecses ívelését idézi elénk. Nem földből nő ki az ion oszlop, hanem kis négyszögletes emelvényen áll — nem a hús és vérből való bölcselethöz nő ki a franciás bölcselettörténet; légies könnyedsége, utólrhetetlen finomsága és izlésessége azonban a legelvezetesebb olvasmánnyá teszi. A modern szellemtörténeti irány a korinthusi oszlop alakjára emlékeztet: dus pompájú *javac*, mint egy márványba öntött álom. Álmodat idéz az igazi szellemtörténész is és eszmei képet igyekszik varázsolni a holt anyagra, hogy az esendő valóság megtevesítse ideáljait.

Az ókor zsidó bölcselettörténetében páratlan arányossággal és mértéktartással járja dr. Hevesi Ferenc mindhárom utat: anyagkutatása új adatokra, ismeretlen eszmékre derít fényt, synopsisa egy egészben képes meglátatni a *bukágerős*, hívő szelleme pedig az Egyisten eszméjéért való küzdelemben látja meg a zsidó bölcselet alapmozzanatát.

Az ókor zsidó szellemiségének négy rétegét kutatta át a kiváló szerző. A Szentírásról, mint bölcseleti célzatu műről és annak filozófiai alapelveiről világviszonyatban is elsőnek dr. Hevesi Ferenc irt bölcselettörténeti munka keretében. A mű szellemének szisztematikus erje talán itt nyilvánul meg a leghatalmasabban. A Szentírásban szerzet elszórt mondatokból és prófétai igékből a Biblia világnézetét, kozmológiáját, erkölcsbölcseletét és absolutumtanát hántja ki és forrasztja eggyé az Egyisten-eszme hatalmas szintézisének égíse alatt. Megkapó, amint *Maimonides* nyomán Jeremiás tizedik fejezetében fölfedezi a kozmológiai érvt Isten létére és kimutatja, hogy az két évszázaddal *Aristoteles* előtt szellemi birtoka volt a zsidóságnak. Merészen és meggyőzően bizonyítja, hogy a zsidó bölcselet nemcsak korban előzi meg a görögökét, hanem arra valószínűleg hatással is volt.

A második rétegben az *apokryphák*, a Szentírás utáni kor kánonizálatlan iratainak szellemi kincse csendül meg a kutató csákánya alatt. A szerző itt éles ítélettel és biztos szemmel választotta széjjel a zsidó eredetű eszméket az idegenektől. Azt azonban, hogy mennyire új utakon és mily nagy mértékben egyéni módszerekkel indult el dr. Hevesi Ferenc, igazán csak az *alexandriai bölcselet*ről szóló részben láthatjuk meg. Philo vallásterjesztő szerepét, bölcseletének merész lendületét a széksziszből az extázis

felő és filozófiatörténeti hatását senki még ily eredeti és megkapó módon nem ábrázolta. A negyedik réteg a *talmudi bölcselet* rejtelmait tárja elénk, szellemi küzdelmeit a gnozis ellen és az Istenszme tisztaságáért.

A Szentírásról szóló részt a szerző édesatyjának, a felejthetetlen emlékű dr. Hevesi Simonnak két páratlan szépségű tanulmánya Kohelethről és Jóhrról, teszi teljessé. Különösen megkapó ebben a részben dr. Hevesi Simonnak egyéni felfogása, mely Jóh könyvének középpontjában nem az isteni igazságszolgáltatás, a theodicea problémáját látja, hanem az embert, aki tűr és szenved, de nem tagadja meg Istenét.

Dr. Hevesi Ferenc könyvében az ókor zsidó bölcseletét nemcsak egy szempontból ismerjük meg, — itt egy gazdag szellem hatalmas látókörének pazar kincseit tárja elénk. Ezért az egész könyvre méltán alkalmazhatjuk a mű Talmudról szóló részében oly kimerítően ismertetett *specularium* hasonlatát: csiszolt kristály a specularium s ha rajta keresztül a napba nézünk, száz lapjáról száz nap csillan elénk. Ilyen dr. Hevesi Ferenc könyve is: minden fejezete zárt egység, melyben a mindenség képe tükröződik, mert minden mondatában a zsidó Egyisten-eszme gondolata él.

Szekeres Péter

TOLLHEGYRŐL

HANGOS GONDOLATOK

A mai véráradat közepette, a szenvedések fölött ki-magaslik a Szentírás, amely erőszak helyett békét, gyűlölet helyett szeretetet és jóságot hirdet. Ez a gondolat erősítse lelkiéletünket.

Ma nincsenek prófétáink. Azonban az igazságot embe-riességet és jóságot hirdetni, ennek ellenkezőjét ostorozni kell. Erre a templomi szószerk az egyedüli alkalmas *hely*, ahol az élet hazugságait kikapcsolva, őszintén és keményen kell az igazságot hirdetni. A pap nemcsak fizikailag a szó-széken, hanem lelkileg és szellemileg is a közönség fölött álljon. Onnan az erkölcsi magaslatról hirdesse az ígét telje-szívűből, hogy utat találjon a hallgatóság szívéhez.

Az ateizmus ma már nem tartozik a magasabb művelt-séghez. Nem előkelő dolog a hitetlenség nyeglesége és cinikus fitogtatása. Vannak műveletlen hitetlenek és művelt *üvöl*.

Minden zsidó embernek szent kötelessége, hogy ezek-ben a nehéz időkben minden tetténél és megnyilatkozásánál gondolja meg azt, hogy annak erkölcsi kárait esetleg az egyetemes zsidóságnak kell igen drágán megfizetni.

Segítsünk a szűkölködőn, támogassuk a gyengéket és elmaradottakat. Viseljük türelemmel az ostobák gonoszok-dó túsúrásait. Sokkal nagyobb és jelentősebb dolgok törté-nnek napjainkban, mint ellenségeink csipkelődései.

A közélet embere ne várjon hálát. Nyugtassa meg az a tudat, hogy becsületesen és önzetlenül végezte feladatát. Adjon hálát a Mindenhatónak és boldogítsa az a felemelő érzés, hogy ideális munkával töltheti földi életét.

Korein Dezső

VALAMENNYI ITT ISMERTETETT
ÉS MEGEMLÍTTET
KÖNYV KAPHATÓ

GONDOS SÁNDOR
modern zsidó könyvesboltjában.
BUDAPEST, VI. KERÜLET,
ANDRÁSSY-ÚT 53. T.: 425-828.

A kitünő Hoffman-féle orth. vendéglőben

változatos, finom menü mérsékelt árban. Lakodalmakat vállal elsőrendű kivitelben. Erdélyiek és felvidékiek találkozóhelye. Budapest, VI., Révay-u. 4/b. T. 123-843

KRÓNIKA ÉS SZEMLE

TISZTELT ELŐFIZETŐINKHEZ!

Mult és mostani számunkhoz csekket mellékelünk azon t. Előfizetőink részére, akiknek előfizetése lejárt s kérjük, hogy annak felhasználásául az előfizetési díjat azonnal beküldeni szíveskedjenek, nehogy lapunk küldésében fennakadás álljon elő. A KIADÓHIVATAL

STERN SAMU A MUNKASZOLGÁLTATOSOK IRÁNT TELJESÍTENDŐ KÖTELESSÉGEKRŐL. Április 15-én fejeződött be a szegénysorsú munkaszolgálatosok felszerelésére a pénzgyűjtés és ugyanakkor indult meg a ruhagyűjtés részükre. Ez alkalomból a Zsidó Hadviseltek Bizottsága Fábán Béla előjáró elnöklete alatt értekezletre gyűlt össze, melyen Stern Samu, az Orsz. Iroda és a Pesti Izr. Hitközség elnöke is megjelent. Fábán Béla ismertette az ügy mai állását és legközelebbi feladatnak azt jelölte meg, hogy a most bevonuló munkaszolgálatosok felszerelése olyan legyen, hogy szembeszállhassanak az idő viszontagságaival. Maid Müller Rezso, aki a pénzgyűjtési akciót vezette, számolt be a gyűjtés eredményéről. A fővárosban az V. kerület, vidéken a békéscsabai, csongrádi és a kis csakortornyai hitközség eredményeit emelte ki. Ezután Popper Lajos terjesztett elő programot a meginduló ruhagyűjtés tekintetében. Utána Stern Samu elnök szólalt fel és kifejtette, hogy ha a felszerelés kényes kérdését a zsidóságra bízták, akkor fontos, hogy ennek a kötelezettségének a magyar zsidóság a legnagyobb lelkiismeretsséggel és odaadással tegyen eleget. Szükséges, hogy azzal a nyugodt öntudattal lehessünk eltelve, hogy a magunk részéről minden áldozatot meghoztunk. Stern Samu végül különös elismerését fejezte ki a Hadviseltek Bizottságának.

Ezután megheszélés indult meg a ruhagyűjtés technikai lebonyolítása tekintetében.

STRAUSZ ADOLF — KILENCVENÉVES. Strausz Adolf, a világhírű orientalista, a Keleti Akadémia volt tudós professzora, a Magyar Cionista Szövetség díszelnöke. május 15-én töltötte be kilencvenedik életévét. Ez alkalomból a Budai Izr. Hitközség, melynek Strausz Adolf körzeti díszelnöke, meleg ünneplésben részesítette a nagy tudóst. Az ünneplő küldöttségben dr. Csobádi Samu elnök, Füredi Miksa körzeti elnök és dr. Rubinyi Mózes körzeti előjáró vett részt. Dr. Csobádi Samu elnök fejezte ki az agg tudós előtt a Budai Hitközség őszinte jókívánságait. Strausz Adolf könnyekig meghatva fogadta a nem várt ünneplést.

Az egész magyar zsidóság meleg szeretettel köszönti a nagy tudóst kilencvenedik születése napján.

SZENES FÜLÖP — NYOCVANÉVES. Szenes Fülöp, a kiváló portréfestő május 3-án töltötte be nyolcvanadik életévét. Ebből az alkalomból a kiváló mestert tisztelői és barátai meleg ünneplésben részesítették. Szenes Fülöp töretlen munkakedvvel érte meg ezt a ritka szép évfordulót: az OMIKE idejé képzőművészeti kiállításának egyik fénypontja volt a nagy mesternek Ribáry Gézáról festett gyönyörű alkotása, melyet e számunkban is bemutatunk.

NAGEL MARCELL SZABADEGYETEMI ELŐADÁSA IFJÚSÁGUNK JÖVŐJÉRŐL. Nagel Marcell érdekes és értékes előadást tartott a Magyar Zsidó Szabadegyetemen *Ifjúságunk jövője* címen. Előadása folyamán rámutatott, hogy a zsidó vezetők már az ősi időkben is részben ösfoglalkozást, részben kézműiparosságot űztek. Mikor azonban hetvene év előtt a zsidóságot emancipálták, nagyon sokan a szellemi pályákat választották. Érthető volt, hogy a zsidótörvények az első percekben kábult zűrzavart okoztak, hiszen évtizedes existenciákat borítottak fel. A ma égető kötelessége azonban, hogy serdülő ifjúságunk részére józan fejjel új élettervet vázoljunk fel, mert ha jövőjük, kenyerük problémáját nem oldjuk meg, züllésnek és elkalodásnak tesszük ki őket. Előadó azután áttért a megoldás praktikumára és a Pártfogó Iroda Tanoncosztályának munkáját, mint annak társadalmi és szociális intézője, részletes és plasztikus előadásban méltatta. Végül bizonyította, hogy az ifjúságra pazarolt munka nem vész kárba, mert búsán visszatérül ifjúságunk lelki és szellemi fejlődésében.

TIBORC ZSIGMOND ÍRÓI JUBILEUMA. Tiborc Zsigmond, akinek a *Mult és Jövő* nemrég közölte egy érdekes írását Lessing-nek „Die Juden“ c. darabjáról, most töltötte be írói és közéleti működésének harmincötödik esztendejét. Ebből az alkalomból a Magyar Zsidók Egyesületének „Szerdai Csoportja“ meleg ünneplésben részesítette a jubiláns író. Peterdi Andor méltatta Tiborc Zsigmond irodalmi munkásságát, Gárdos Dezső tanár zsidó irányú tevékenységét fejtegette, Vágó Bernátné gyermekvédelmi és szociális munkásságát fejtegette, míg Kökény Lajos dr. tanár az eszperantó magyarországi hívei nevében beszélt. Tordai Judit, dr. Szabó Dezső, Tiborcs György az író verseiből adtak elő.

MOLNÁR ENDRE ELŐADÁSA. Molnar Endre, a jeles statisztikus nagyon érdekes előadást tartott a magyar zsidó szabadegyetemen az 1941-es népszámlálás zsidó vonatkozásairól. Az értékes előadást a *Mult és Jövő* legközelebb teljes egészében közli.

HALÁLOZÁS. Kredens Ede losonci kereskedő 77 éves korában, házasságának 51. évében Losoncon elhunyt. Az elhunytban Komlós Aladár, a neves író és esztikus édesapját gyászolja.

SÍRKÖVEK

PFEIFER és HESZKY kőfaragómesterek sírkőraktára Budapest, VII., Károly király-út 3/c. Doh-utca sarok. Telefon: 226—082. Rendkívüli olcsó árak!

Felelős szerkesztő és kiadó: DR. PATAI JÓZSEF

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Vadász-u. 11.

Hungária Hirlapnyomda R. T. Budapest. Felelős: Bánó Lehel igazgató.

Engedélyezve: 20700/1938, XII. M. E. sz. alatt.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

BOROS JOZSEF SÍREMLÉKEK

NAGY RAKTÁRA. KIZÁRÓLAG: BUDAPEST, VII., DOB-UTCA 2. (Károly-körúti sarokház.) Telefonszám: 227—096. Modern fedőlapos, virágvázás síremlékek. Olcsó árak.

A FIUK VÁROSA, ez a feledhetetlenül bájos amerikai film jut az embernek eszébe, ha csak egyszer is meglátogatja a debreceni zsidó gimnázium szombati ifjúsági istentiszteletét. Van valami meghatóan kedves benne, mikor kerekképű, csillogó szemű kis fiúk, vagy pelyhedző állú, komolykodó arcú nagy diákok végzik mindazokat a templomi funkciókat, amelyeket régebben el se tudtunk volna képzelni nagyszakállú, hajlotthátú, barázdáltarcú öregek nélkül. A kántor maga is egy csendes hangú kis gimnászista, alig-alig ér fel a magas előimádkozói pulpitusig, de azért egész szívvel éneklé az ősi dallamokat. S amint elhallgat, száz meg száz ajkon zendül fel egyszerre a héber ének; lelkes, erős, fiatal hangok szinte az eget ostromolják harsány és buzgó imájukkal. S már nyílik a frigyszekrény s a diák-elöljárók kíséretével halad a tóra-olvasó emelvény felé a gimnázium-drágamivű palesztinai cédrusokba foglalt tórája. Most egy nagyobb diák veszi át az előimádkozó szerepét, ő hívogatja egymásután a tórához diáktársait és a szövegét is hozzáértő diákok dúdolják, híven követve a *lájnlás* ősi hagyományait és mégis új elemet lopva bele, mert hangjukon érzik, hogy ők értik, szeretik, amit olvasnak, hiszen tudnak héberül. A *mástit* legtöbbször valamelyik harmadikos diák, aki éppen most éli át a *bármicvo*-avatás nagy pillanatait. Ilyenkor dr. Weisz Pál főrabbi buzdító beszéde lesz az istentisztelet középpontjává s a boldog felavatottat társainak ünnepi éneke köszönti. Érezük, hogy az ilyen fölvatás örökre a szívébe vésődik a gyermeknek. Majd egyszerre csönd lesz, csak halk susogás hallik, a *muszáf*-ima áhitata ül az arcon. A *kedusánál* újra fölszárnyal még az ének, majd véget ér az istentisztelet s a látogató szinte sajnálja, hogy

nem nyúlik hosszabbra az imák hagyományos rendje. Valóban, a debreceni zsidó gimnázium szombati temploma igazi műhelye a zsidó lélekformálásnak, olyan, amilyennek egykori megalapítója, az áldott emléké dr. *Schlesinger* Sámuel főrabbi álmodta.

AZ IMIT FELOLVASÓ-ÜLÉSE. Április 25-én tartotta az IMIT április havi felolvasó-ülését az Orsz. Rabbiképző Intézet dísztermében. A felolvasó-ülés során dr. *Takács Pál* *A magyar gondolkodás első találkozása a bibliával* címen értekezett érdekesen, *Szilágyi Géza* mélygondolatú verseket adott elő, *Keszi Imre* *Élijáhu serlege* című, gondolatokban gazdag írását olvasta fel.

HALÁLOZÁSOK.

Reismann Jenő fakereskedő Munkácson, 44 éves korában váratlanul elhunyt. A sujtott család iránt nagy részvét nyilatkozik meg.

Varjas Lajos április hó 19-én, hosszú szenvedés után elhunyt. Temetése nagy részvét mellett ment végbe. Gyászolják özvegy *Weisz Salamonné* édesanyja, testvérei: *Varjas Dezső*, *Ignác*, *Ede*, *Siklós Gusztávné* és *Müller Nándorné*.

Mult év november 2-án hunyt el, távol hazájától *Friedmann Zoltán* 26 éves abszolvált jogász. Gyászolják megtört szülei: *Friedmann Jakab* és neje sz. *Landesmann Irma* Munkácson, valamint nővére, dr. *Kohnné Friedmann Janka* és sógora, dr. *Kohn József* Szolyván.

Ungár Jónás 70 éves korában e napokban Vácott meghalt. A megboldogult 37 éven át a váci szentegylet elnöke volt. Gyászolják özvegye, gyermekei, — a Budapesti Bikur Cholim Egyesület főkántora, *Katz Jenő* pedig apósát siratja.

A „JAVNE” SOROZAT MINDEN KÖTETE A ZSIDÓ SZELLEMI ÉLET ESEMÉNYE

MOST JELENT MEG!

HÉBER KÖLTŐK ANTOLÓGIÁJA KARDOS LÁSZLÓ MŰFORDÍTÁSAI

A héber költészet legellemzőbb alkotásai a középkor klasszikusaitól az ú Palesztina legmaibb költőig. Kardos László kongeniális műfordítása tökéletesen tükrözik az eredeti alkotások minden szépségét.

Ajándékkönyvnek rendkívül alkalmas finom, izléses kötésben ára P 4.80

Kapható minden könyvkereskedésben és a kiadónál: MAGYAR ZSIDÓK PRO PALESZTINA SZÖVETSÉGE, BUDAPEST, VII., KIRÁLY-UTCA 93. I. 15

A JAVNE SOROZAT KÖVETKEZŐ KÖNYVE: C. ROTH, ZSIDÓ KÖZÉPKOR
KÉRJEN ISMERTETŐT!

RAKTÁRON LEVŐ SÍREMLÉKEK

MÉLYEN LESZÁLLÍTOTT ÁRON
LŐWY J. UTÓDA • BUDÁN
II., FŐ-UTCA 79 (Pálffy-tér mellett) Telefon: 35-15-81

DR. FÖLDES ISTVÁN — AZ IMIT TÁRSELNÖKE. Az *Izr. Magyar Irodalmi Társulat* választmánya Wertheimer Adolf elnöke alatt az IMIT megüresedett társelnöki tisztégre egyhangúan dr. Földes Istvánt, a Pesti Izr. Hitközség elöljáróját választotta meg. Dr. Földes István meghatottan köszönte meg a megnyilvánult bizalmat, majd hangsúlyozta, hogy az IMIT-ből a magyar zsidóság szellemi központját kell megteremtteni. Dr. Földes István szavai után Wertheimer Adolf elnök felhatalmazást kért a teljes magyar nyelvű szentírás kiadására.

BIBLIAI DÉLUTÁN PESTSZENTERZSÉBETEN. A pest-szenterzsébeti izr. hitközség Hunyadi-utcai imahelyiségében február 7-én bibliai délutánt rendezett. Az előadást Fábian László kultúrelnök nyitotta meg lelkes szavakkal, majd dr. Krisháber Béla főrabbi megrendítő szavakkal megemlékezett a zsidóság nagy halottjáról, dr. Hevesi Simon vezető fő-rabbiról. Karvaly László főkántor csodálatos szépen adott elő zsoltárokat és zsidó melódiákat, amelyekhez vallási és történelmi magyarázatot dr. Molnár István rabbi nyújtott. Ezután dr. Vidor Pál budai rabbi tartotta meg hatalmas és végig lebilincselő előadását Izrael örökérvényű tanairól. A tartalmi és szóközi szempontból tökéletes előadás mélységes hatást gyakorolt a megjelentekre. Végül Aszódi Mihály hitközségi elnök mondott köszönetet a szereplőknek és a rendezőknek.

PARÓKÁT KÉSZÍT

1a hullámosított hajból

TARTÓS-HULLÁM
MANIKÜR
HAJFESTÉS
OLCSÓ ÁRAK!

HEISZ JENŐNÉ

NŐI FODRASZ ÉS
PARÓKAKÉSZÍTŐ

VI., Vasvári
Pál-utca 4

F Ü R T H

*lakástakarító- és
féregirtó vállalat*

BUDAPEST, V. KERÜLET,
CSÁKY-UTCA 7, II. EM.
Tel.: 124-455. Lelkiismeretes
munka. Prima referenciák.

**Takarekos
családok
olcsón és jól
vásárolhatnak**

KLEIN ANTAL

DIVATHÁZÁBAN, BUDA-
PEST, VII., KIRÁLY-U. 49.
Selymek, szövetek, vászon-
árúk. Kelengyék, kötöttárúk
és NŐI KONFEKCIÓ.

E L E G Á N S

Csecsemő- kelengyék

SZÉKELY JENŐ
Petőfi Sándor-utca 9

ÜVEGTETŐCSERÉP

ÉS ETERNIT

SZABVÁNYMÉRETŰ DRÓTBETÉTES ÜVEG

ifj. Weiss Gyula

BUDAPEST, V. KERÜLET, VADÁSZ-UTCA 29. SZ.

ÜVEGHÁZ

TELEFONSZÁM: 110-114*

Szenzációs árat fizetek

használt férfi-, női ruhákért,
fehérneműért, zongorát, pianinót,
szőnyeget, ékszeret, ezüstöt veszek.
Hívásra jövök. Vidékről is.
Telefonszám: 427-122.
VII., Erzsébet-körút 32. szám.

**GERSTL G.
udvarban**